

Skýrsla

velferðarráðherra um stöðu skuldara á Norðurlöndum.

(Lögð fyrir Alþingi á 139. löggjafarþingi 2010–2011.)

Skýrsla þessi um stöðu skuldara á Norðurlöndum er lögð fyrir Alþingi að beiðni þingmannanna Róberts Marshall, Ólafs Þórs Gunnarssonar, Þórs Saari, Birgis Ármannssonar, Vigdísar Hauksdóttur, Þráins Bertelssonar, Valgerðar Bjarnadóttur, Árna Þórs Sigurðssonar, Atla Gíslasonar og Sigurðar Kára Kristjánssonar á þingskjali 635 í 400. máli á 139. löggjafarþingi 2010–2011.

Efnisyfirlit

Inngangur	3
Svíþjóð	5
Noregur	12
Danmörk	18
Finnland	23
Ísland.....	31

Inngangur

Þau úrræði sem standa skuldurum til boða á Norðurlöndum eru að mörgu leyti sambærileg. Fjármálastofnanir bjóða viðskiptavinum almenn úrræði vegna tímabundinna greiðsluþleika, svo sem frystingu lána og lengingu á lánstíma, en jafnframt er fjármálaráðgjöf hvers konar í boði fyrir skuldara. Athyglisvert er að áhersla er lögð á þjónustu og ráðgjöf fjármála- og skuldaráðgjafa sem starfa hjá sveitarfélögunum í Finnlandi, Noregi og Svíþjóð. Einnig er um að ræða símaráðgjöf sem veitt er á landsvísu.

Þeir sem eru komnir í alvarlega greiðsluþleika geta í öllum löndunum sótt um einhvers konar greiðsluáðlögun sem er lögbindið úrræði og eru sambærileg úrræði og greiðsluáðlögun einstaklinga sem er í boði hér á landi samkvæmt lögum nr. 101/2010, um greiðsluáðlögun einstaklinga. Greiðsluáðlögun felur í sér heildarendurskipulagningu á fjármálum skuldara þar sem allir kröfuhafa koma að málum. Eftir að umsókn um greiðsluáðlögun hefur verið samþykkt hefst þriggja til fimm ára greiðsluáðlögunartímabil. Á þessum tíma skal skuldari halda sig innan ákveðinna neysluviðmiða og fer það sem eftir stendur af tekjum hlutaðeigandi til niðurgreiðslu skulda. Við lok greiðsluáðlögunartímabilsins eru þær skuldir umsækjanda sem enn eru ógreiddar oftast en ekki afskrifaðar með tilteknum undantekningum.

Í Finnlandi stendur skuldurum einnig til boða félagsleg lán sveitarfélaga sem og sérstök skuldbreytingalán þar sem opinber stofnun gengst í ábyrgð. Þar er markmiðið að hið nýja lán feli í sér lægri greiðslubyrði fyrir skuldara en eldri skuldirnar höfðu. Lánstíminn getur verið allt að átta árum. Þau úrræði sem fjallað er um í þessari skýrslu eiga það öll sameiginlegt að vera ekki bráðabirgðaúrræði heldur gilda ótímabundið.

Munur er á því milli landanna hver fer með ákvörðunarvald í greiðsluáðlögunarmálum. Í Svíþjóð er það á höndum embættis *Kronofogden* en í Noregi fara rúmlega 400 fógetaembætti landsins með umsóknir um greiðsluáðlögun. Í bæði Danmörku og Finnlandi er það á höndum dómstóla. Í engu þessara landa er að finna embætti sambærilegt við embætti umboðsmanns skuldara.

Í flestum tilfellum geta einstaklingar í rekstri ekki fengið greiðsluáðlögun samþykkt nema að mjög takmörkuðu leyti. Öðru máli gegnir þegar einstaklingar sem hafa rekið fyrirtæki í eigin nafni hafa hætt rekstri en bera engu síður áfram ábyrgð á skuldum þess. Þá hafa sænskar reglur verið rýmkaðar til að ná einnig til aðila með atvinnurekstur að nánari skilyrðum uppfylltum.

Gert er að skilyrði á öllum Norðurlöndum að umsækjandi um greiðsluáðlögun hafi lögheimili í því landi þar sem sótt er um. Þar að auki má finna ýmis skilyrði sem skuldara ber að fullnægja, svo sem hver er tilurð skulda og hverjar eru framtíðarhorfur tekna umsækjanda, en skilyrðin eru mismunandi milli landa.

Athyglisvert er að þar sem nánari bakgrunnsupplýsingar liggja fyrir um þann hóp sem sækir um greiðsluaðlögun þá eru barnlausir einstaklingar um helmingur umsækjanda. Á það bæði við um Svíþjóð og Noreg. Upplýsingar frá Noregi eru frá 2005 en þá voru hjón/sambúðarfólk með börn um 5% umsækjenda en höfðu verið 30% umsækjenda á árinu 1999. Ekki liggja fyrir upplýsingar um þann hóp sem hefur sótt um greiðsluaðlögun í Finnlandi en um helmingur þeirra sem hefur sótt um fjármála- og skuldaráðgjöf þar í landi á árinu 2010 eru einhleypir einstaklingar. Að baki skuldavanda fólks á Norðurlöndum virðast liggja svipaðar ástæður helstar; eyðsla um efni fram, veikindi, skilnaður, atvinnumissir og rekstrarskuldir.

Að því sem næst verður komist er hvergi á Norðurlöndum boðið upp á verðtryggð lán til neytenda.

Svíþjóð

a. Tegundir úrræða sem eru í boði fyrir þá sem lenda í greiðsluerfiðleikum, sundurlíðað eftir því hvort þau eru tímabundin eða ekki, og hversu lengi þau úrræði hafa verið í boði og hvernig þau hafa reynst.

Flest skuldamál í Svíþjóð eru leyst með frjálsum samningum milli skuldara og lánadrottna. Ef skuldir eru miklar og samningar nást ekki má sækja um sértæka greiðsluaðlögun samkvæmt lögum um greiðsluaðlögun (*s. skuldsaneringslag*).

Þurfi skuldari ekki á sértækri greiðsluaðlögun að halda eða ef hann uppfyllir ekki þau skilyrði sem sett eru fyrir greiðsluaðlögun, svo sem ef umsækjandi hefur áður hlotið greiðsluaðlögun, getur hann leitað til fjármála- og skuldaráðgjafa hjá því sveitarfélagi þar sem hann hefur lögheimili. Skuldaráðgjafi aðstoðar bæði við sértæka greiðsluaðlögunarferlið sem og við að koma á frjálsum samningi milli skuldara og kröfuhafa. Auk þess veitir skuldaráðgjafi almenna fjármálaráðgjöf. Almenn úrræði sem unnt er að semja um eru meðal annars lenging lánstíma, endurfjármögnun skulda, lægri vextir, frýsting vaxtagreiðslna, afskriftir og endurskoðuð greiðsluáætlun.¹

Sænsku löggin um greiðsluaðlögun voru fyrst sett árið 1994 og síðan endurskoðuð árið 2007 (2006:548) og aftur í júlí 2011 (2010/11.31). Markmið lagabreytingarinnar árið 2007 var að einfalda umsóknarferlið og tryggja skilvirkari úrvinnslu mála. Með það að markmiði var fallið frá því skilyrði að umsækjendur hefðu reynt að ná samkomulagi við kröfuhafa sína áður en sótt væri um greiðsluaðlögun. Breytingin frá 2011 nær til einstaklinga í rekstri og rýmkar möguleika þeirra til greiðsluaðlögunar. Eftir lagabreytinguna eiga einstaklingar í rekstri möguleika á greiðsluaðlögun að því gefnu að auðvelt sé að afla upplýsinga um umfang reksturs og afkomu fyrirtækisins.²

Greiðsluaðlögunarmál heyra undir embætti *Kronofogden* sem vinnur úr umsóknum um greiðsluaðlögun og fer með ákvörðunarvald. Þeim ákvörðunum sem embættið tekur í greiðsluaðlögunarmálum má áfrýja til dómstóla.

Við samþykkt umsóknar um greiðsluaðlögun hefst greiðsluaðlögunartímabil og þar með frestun greiðslna. Samkvæmt sænskum lögum getur greiðsluaðlögunartímabilið verið allt að fimm ár. Möguleiki er á tveggja ára lengingu sem er háð samþykki skuldara og kröfuhafa. Á greiðsluaðlögunartímabilinu skuldbindur umsækjandi sig til að halda sig innan tiltekinnar lágmarksframfærslu (*s. existensminimum*). Lágmarksframfærslan skiptist í húsnæðiskostnað og ráðstöfunarfé (*s. normalbelopp*). Ráðstöfunarfé fyrir barnlausan einstakling er 4.549 sænskar krónur á mánuði en 7.515 sænskar krónur á mánuði fyrir sambúðarfólk/hjón. Fyrir hvert barn undir sjö ára aldri hækkar fjárhæðin um 2.413 sænskar krónur á mánuði og 2.778 sænskar krónur á mánuði fyrir hvert barn sjö ára og eldra.³ Allar umframtekjur skulu fara til

¹ <http://www.konsumentverket.se/privatekonomi/Skulder/Alternativa-losningar/#Frivilligaoverrenskommelser>

² http://www.riksdagen.se/webbnav/?nid=37&dok_id=GY0331

³ <http://kronofogden.se/vanligafragor/fragorochsvar/utmatning/utmatningavlon.5.2132aba31199fa6713e800018394.html>

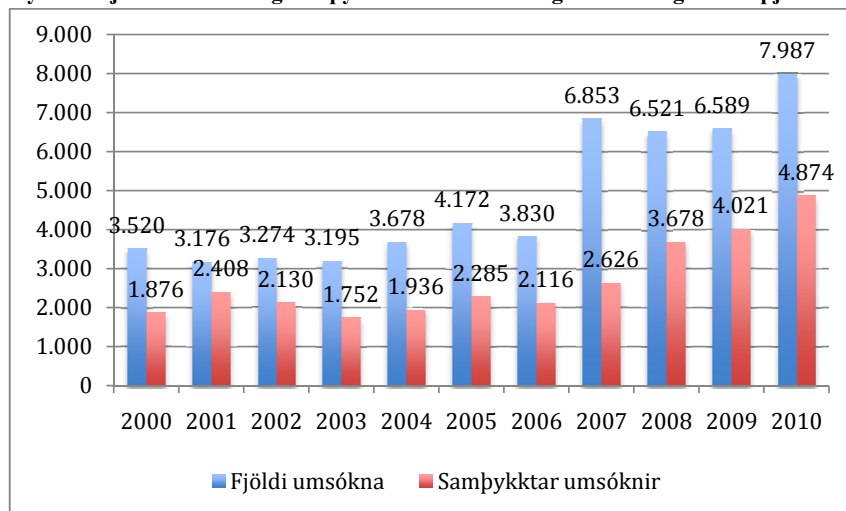
niðurgreiðslu skulda. Að fimm árum liðnum eru flestar þær kröfur sem eftir standa afskrifaðar en það á þó ekki við um meðlagsskuldir, skattaskuldir og veðskuldir.⁴

Þau úrræði sem hér hafa verið talin upp eru ekki hugsuð sem úrræði til bráðabirgða heldur til langtíma og eru því ótímabundin.

b. Hverjir hafa nýtt sér úrræði vegna greiðsluferfiðleika, sundurliðað eftir fjölda og hvort um er að ræða einstaklinga eða einstaklinga í rekstri með ótakmarkaða ábyrgð, sundurliðað m.a. eftir aldri, félagslegum aðstæðum og fjölskyldustærð.

Embætti *Kronofogden* hefur aldrei tekið við fleiri umsóknum um greiðsluaðlögun en árið 2010 þegar umsóknirnar voru 7.987 talsins. Frá upphafi hefur ríflega helmingur umsókna verið samþykktur. Sjá má merkjanlega fjölgun umsókna eftir lagabreytinguna 2007.

Mynd 1: Fjöldi umsókna og samþykktar umsókna um greiðsluaðlögun í Svíþjóð.

Heimild: Embætti *Kronofogden*.

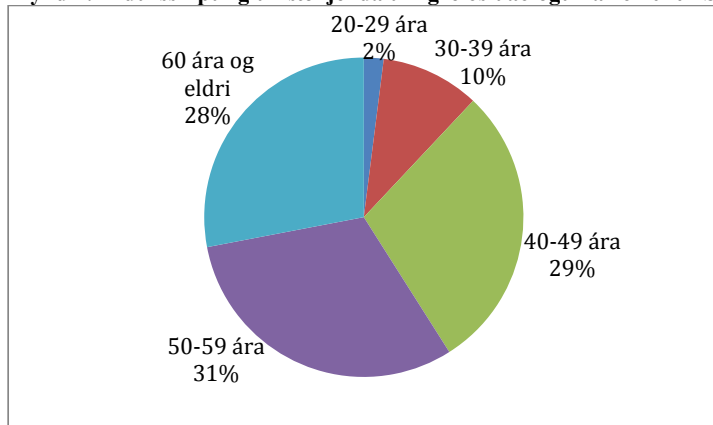
Endurskoðuð lög um greiðsluaðlögun tóku gildi 1. júlí 2011 í Svíþjóð. Með þeim lögum var réttur einstaklinga í atvinnurekstri til greiðsluaðlögunar rýmkaður en fyrir breytinguna gátu þeir sem voru með atvinnurekstur einungis sótt um greiðsluaðlögun væri um að ræða umfangslítinn rekstur. Einstaklingur sem rak til dæmis smíðaverkstæði eða hárgreiðslustofu átti ekki rétt á greiðsluaðlögun fyrir lagabreytinguna.⁵ Tölulegar upplýsingar um greiðsluaðlögun frá því fyrir lagabreytingu eiga því í flestum tilvikum við um einstaklinga sem ekki voru með atvinnurekstur.

⁴ Ráðuneyti barna, jafnréttis og félagslegrar aðlögunar í Noregi (*n. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet*).

⁵ <http://kronofogden.se/nyheter/pressrum/pressstjanst/pressmeddelanden/2011/pressmeddelanden/flerfarmojlighettillskuldsanering.5.70ac421612e2a997f85800093663.html>

Árið 2010 voru konur 48% umsækjenda um greiðsluaðlögun í Svíþjóð. Eins og sjá má á mynd 2 virðist sem skuldavandi fólks aukist með aldrinum í Svíþjóð en þriðjungur umsækjenda um greiðsluaðlögun er á aldrinum 50–59 ára en tæplega 90% umsækjenda er 40 ára eða eldri.

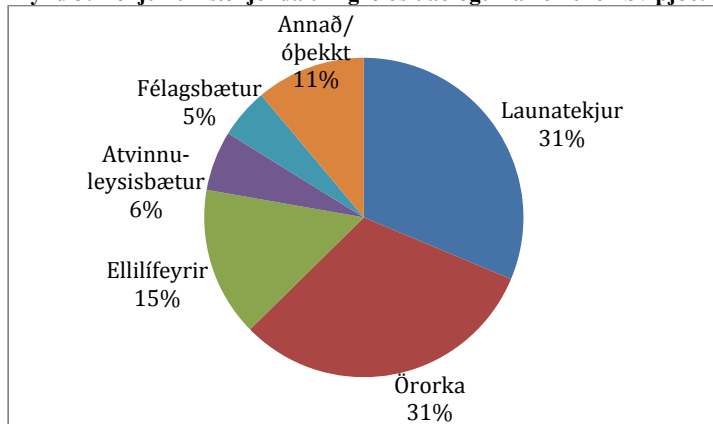
Mynd 2: Aldursskipting umsækjenda um greiðsluaðlögun árið 2010 í Svíþjóð.

Heimild: Embætti Kronofogden.

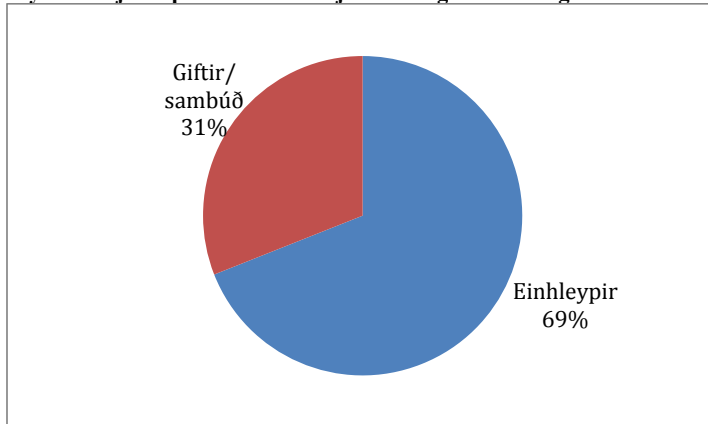
Tæplega þriðjungur umsækjenda um greiðsluaðlögun hefur launatekjur (31%) og eru öryrkjar jafn stór hópur. Þá eru 15% ellilífeyrisþegar en lítill hluti umsækjenda fær greiddar atvinnuleysisbætur eða fjárhagsaðstoð frá sveitarfélögum.

Mynd 3: Tekjur umsækjenda um greiðsluaðlögun árið 2010 í Svíþjóð.

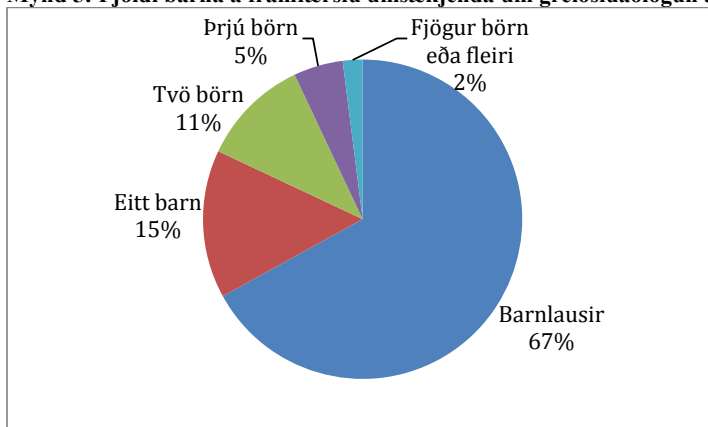
Heimild: Embætti Kronofogden.

Mynd 4: Hjúskaparstaða umsækjenda um greiðsluaðlögun árið 2010 í Svíþjóð.

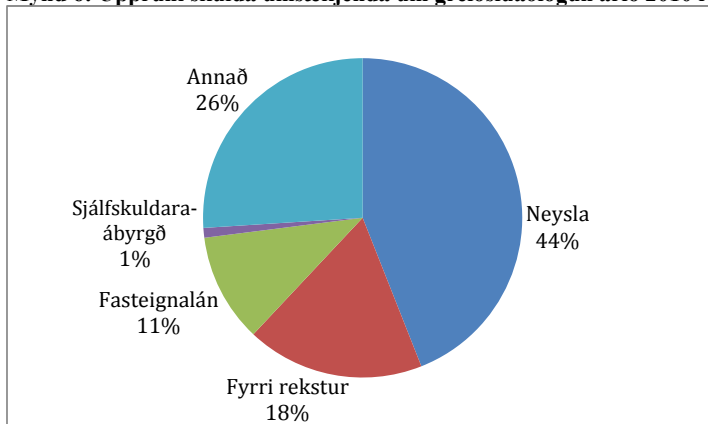
Heimild: Embætti Kronofogden.

Mynd 5: Fjöldi barna á framfærslu umsækjenda um greiðsluaðlögun árið 2010 í Svíþjóð.

Heimild: Embætti Kronofogden.

Mynd 6: Uppruni skulda umsækjenda um greiðsluaðlögun árið 2010 í Svíþjóð.

Heimild: Embætti Kronofogden.

Athyglisvert er að meirihluti þeirra sem sækja um greiðsluaðlögun í Svíþjóð eru einstæðir og barnlausir. Enn fremur virðist sem skuldir umsækjenda megi að stórum hluta (44%) rekja til þess að þeir hafi eytt um efni fram.

c. Skilyrði fyrir nýtingu úrræðanna, svo sem skilyrði um lögheimili og búsetu, ríkisborgararétt eða að skuldir séu ekki tengdar atvinnurekstri.

Skilyrði er að umsækjandi hafi lögheimili í Svíþjóð og að hann hafi ekki verið sviptur leyfi til atvinnureksturs. Jafnframt er það skilyrði að hlutaðeigandi hafi ekki fengið áður samþykka umsókn um greiðsluaðlögun. Eftir lagabreytinguna í júlí 2011 eiga einstaklingar í rekstri möguleika á greiðsluaðlögun að því gefnu að auðvelt sé að afla upplýsinga um umfang rekstrar og afkomu fyrirtækisins.

d. Hvort sambærileg embætti við umboðsmann skuldara eru starfrækt og ef svo er, hversu lengi þau hafa verið starfrækt. Hver eru verkefni embættanna, málaþöldi og afgreiðslutími?

Kronofogden er ríkisstofnun í Svíþjóð sem vinnur úr umsóknum um greiðsluaðlögun og fer með ákvörðunarvald. Stofnunin sinnir auk þess fræðslu og forvörnum, hefur umsjón með gjaldþrotamálum og heldur utan um upplýsingar um vanskil.⁶

Innan *Kronofogden* starfa fimm skrifstofur á sviði greiðsluaðlögunar og eru þær dreifðar um landið. Meðalafgreiðslutími greiðsluaðlögunarmála hjá stofnuninni er um sex mánuðir en umfang mála kann að hafa áhrif á lengd afgreiðslutíma og getur þar munað mörgum mánuðum. Meðalafgreiðslutími umsókna sem er synjað er um þrjár og hálfur mánuður.

Í öllum sveitarfélögum í Svíþjóð er að finna fjármála- og skuldaráðgjafa og eru þeir um 400 talsins. Þeir koma meðal annars að greiðsluaðlögun einstaklinga og er það talið mikilvægt svo greiðsluaðlögunin geti skilað tilætluðum árangri. Afgreiðslutími er mjög misjafn eftir eðli mála.

Neytendastofa (*s. Konsumerverket*) hefur það hlutverk að leiðbeina og styðja við skuldaráðgjöfina sem er að finna hjá sveitarfélögunum. Neytendastofa skal einnig veita stuðning í formi hjálfunar ráðgjafa, útgáfu handbóka, öflunar upplýsinga og tölfræðilegrar úrvinnslu.⁷

Árið 2010 bárust *Kronofogden* 7.987 umsóknir um greiðsluaðlögun og voru 4.874 þeirra samþykktar.

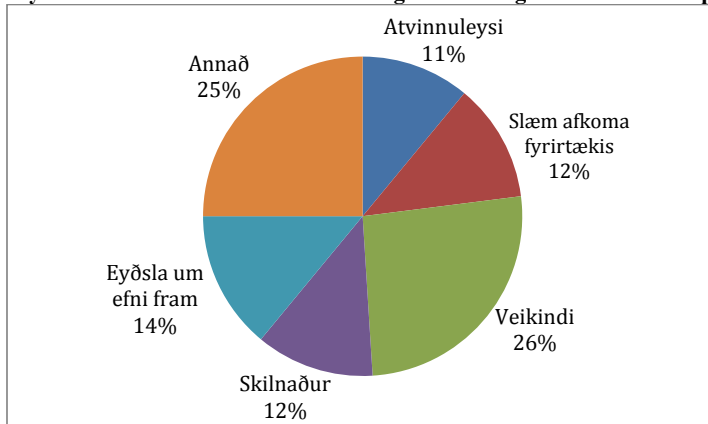
e. Helstu ástæður þess að menn leita úrræðanna, t.d. félagslegar aðstæður, veikindi, atvinnumissir, efnahagslegar aðstæður í landinu.

Ljóst er að þó nokkrar ástæður voru fyrir því að fólk sótti um greiðsluaðlögun í Svíþjóð á árinu 2010. Þannig sótti rúmlega fjórðungur umsækjenda um vegna veikinda og 14% höfðu eytt um efni fram. Þá var atvinnuleysi nefnt í 11% tilvika og skilnaður í 12% tilvika en fjórðungur þeirra sem sótti um greiðsluaðlögun nefndi aðrar ótilgreindar ástæður eins og sjá má á mynd 7.

⁶ <http://kronofogden.se/omkronofogden/allmantomkronofogden/paandrasprakinotherrlanguages/engelska.4.7856a2b411550b99fb7800086559.html>

⁷ Svar Karin Nordenson, Konsumerverket.

Mynd 7: Ástæður að baki umsókn um greiðsluáðlögun árið 2010 í Svíþjóð.

Heimild: Embætti Kronofogden.

f. *Upplýsingar um þær reglur sem gilda um upphaf, lögvernd, innheimtuvernd og lok krafna.*

Kröfur stofnast með samningi, lögum eða háttsemi. Opinberar kröfur, svo sem skattar, opinber gjöld, tollar og sektir eru lögbundnar. Skaðabótakröfur eru dæmi um kröfur sem stofnast vegna tiltekinnar háttsemi. Getur til dæmis verið um að ræða kröfur vegna tjóns á munum eða vegna líkamstjóns. Þó má ætla að kröfur sem stofnað er til á grundvelli samnings milli tveggja eða fleiri aðila séu algengastar. Dæmi um slíka samninga eru bankalán, húsaleigusamningar og kaupsamningar.

Í Svíþjóð ríkir samningsfrelsi og eru kröfur almennt lögverndaðar. Ákveðnar kröfur njóta þó ekki lögverndar, svo sem kröfur sem stofnast á grundvelli samninga þar sem nauðung hefur verið beitt við samningsgerðina enda gilda meginreglur kröfuréttar um ógildinguna slíkra samninga.

Kröfuhafi getur leitast við að innheimta kröfuna sjálfur áður en hann fer fram á fullnustu hennar með aðför fyrir atbeina embættis *Kronofogden* en mælt er fyrir um innheimtuferlið í lögum (*s. inkassolagen*). Á grundvelli laganna getur kröfuhafi krafist sérstaks innheimtugjalds af skuldara sem var 160 sænskar krónur í ársbyrjun 2011. Ekki er nauðsynlegt að láta reyna á innheimtu með þessum hætti áður en höfðað er mál fyrir dómstólum til fullnustu kröfunnar.

Aðfararbeiðni (*s. exekutionstitel*) liggur ávallt til grundvallar aðför í Svíþjóð. Oftast er um að ræða dómsúrskurð en einnig getur verið um að ræða stjórnvaldsákvarðanir, þar á meðal ákvarðanir embættis *Kronofogden*, sem og erlenda dóma eða erlendar stjórnvaldsákvarðanir sem viðurkenndar eru í Svíþjóð.

Embætti *Kronofogden* tekur ákvörðun um aðför ef skuldari mótmælir ekki kröfunni. Ákvörðun embættisins má líkja við einfaldaða málsmeðferð fyrir dómstólum og er mælt fyrir um málsmeðferðina í lögum. Þessu ferli er ætlað að fækka þeim málum sem dómstólar taka til meðferðar að því er varðar óumdeildar kröfur. Ef skuldari mótmælir er krafan tekin til hefðbundinnar meðferðar fyrir dómstólum.

Embætti *Kronofogden* annast framkvæmd aðfarargerða í Svíþjóð. Mælt er fyrir um ferlið í lögum og fjöldi reglna hefur verið settur til verndar réttindum skuldara. Meðal annars eru reglur um að skuldari fái tiltekinn tíma til að bregðast við áður en ferlið hefst og að skuldari geti mótmælt kröfu.

Opinberar kröfur, svo sem skattar, sektir og tollar, fyrnast á fimm árum eftir að þær hafa verið lagðar inn hjá embætti *Kronofogden*. Almennt er ekki unnt að rjúfa fyrningarfrest opinberra krafna. Kröfur einkaréttarlegs eðlis fyrnast annars vegar á þremur árum (almennar kröfur) og hins vegar á tíu árum (aðrar kröfur, þar með talin skuldabréf). Unnt er að rjúfa fyrningarfrest krafna einkaréttarlegs eðlis. Kröfur geta fallið niður með öðrum hætti en efnudum eða fyrningu, svo sem með samningi, niðurfellingu í tengslum við greiðsluáðlögun, eða annars konar niðurfellingu skulda.

g. Upplýsingar um reglur um verðtryggingu lána, hversu algeng þau eru og hvaða vexti lán bera.

Samkvæmt upplýsingum frá sænsku neytendastofunni er ekki unnt að fá verðtryggð lán í Svíþjóð.

Lesefni og tenglar

Embætti fógetafulltrúa:

<http://kronofogden.se/>

Lög um greiðsluáðlögun:

<http://62.95.69.3/sfsdoc/06/060548.pdf>

Endurskoðun á lögum um greiðsluáðlögun:

http://www.riksdagen.se/webbnav/?nid=37&dok_id=GY0331

Umsóknir um greiðsluáðlögun, tölfræði:

<http://www.kronofogden.se/nyheterpressrum/statistik/skuldsanering/2011.4.6fdde64a12cc4eee23080004988.html>

Upplýsingar frá neytendastofu um greiðsluáðlögun:

<http://www.konsumentverket.se/privatekonomi/Skulder/Skuldsanering/>

"Alla vill göra rätt för sig – Överskultsättningen orska och konsekvenser":

<http://www.kronofogden.se/download/18.19b9f599116a9e8ef36800024028/Slutrapport+Alla+vill+g%C3%B6ra+r%C3%A4tt+f%C3%B6r+sig+januari+2008.pdf>

"Vägen tillbaka för överskultsatta":

<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/11/20/95/fe91859c.pdf>

Noregur

- a. Tegundir úrræða sem eru í boði fyrir þá sem lenda í greiðsluferfiðleikum, sundurliðað eftir því hvort þau eru tímabundin eða ekki, og hversu lengi þau úrræði hafa verið í boði og hvernig þau hafa reynst.

Í Noregi eru einkum tvenns konar úrræði í boði fyrir fólk í greiðsluferfiðleikum. Annars vegar frjálsir samningar milli skuldara og kröfuhafa sem gerðir eru með aðstoð skuldaráðgjafa og hins vegar greiðsluaðlögun (*n. gjeldssanering*) samkvæmt lögum um greiðsluaðlögun. Þar að auki er boðið upp á fjármála- og skuldaráðgjöf hjá sveitarfélögunum og símaráðgjöf á landsvísu. Ráðgjafarþjónustan stendur fólki til boða án endurgjalds.

Fjármálaráðgjöf á landsvísu var komið á sem tilraunaverkefni árið 1991. Árið 1993 var komið á fót skipulagðri fjármálaráðgjöf á ábyrgð sveitarfélaga um allan Noreg og er öllum sveitarfélögum skylt að bjóða upp á slíka ráðgjöf. Fjármálaráðgjöfin er fyrsta og veigamesta úrræðið þegar kemur að því að fyrirbyggja og ráða bót á fjárhagsvanda heimila. Í Noregi er það viðurkennt að ráðgjöf sem þessi sé afgerandi þáttur í að ná góðum árangri við að ráða fram úr skuldamálum heimila.

Reynslan af ráðgjafarþjónustunni er almennt jákvæð. Kannanir benda til að mikill fjöldi skuldara nái samningum við kröfuhafa sína með aðkomu þessarar ráðgjafarþjónustu. Helsta vandamálið er að tryggja að ráðgjafarþjónusta hvers sveitarfélags hafi yfir að ráða nægilegri hæfni og afkastagetu til að vel megi leysa úr erindum. Á stöku stað er biðtími mála lengri en æskilegt getur talist, meðal annars vegna aukins málafjölda síðustu ára. Reynt er að tryggja hæfni starfsfólks með ítarlegri þjálfun og námi tengdu ráðgjöfinni.

Símaráðgjöf var komið á fót árið 2009. Við ráðgjöfina starfa sérfræðingar í fjármálaráðgjöf og skuldamálum og taka þeir á móti fyrirspurnum frá landinu öllu. Viðhorf til þjónustunnar var kannað árið 2010 og fékk góða umsögn notenda. Þannig voru 88% notenda ánægðir með viðmót ráðgjafa, 80% voru ánægðir með þau ráð sem þeir fengu og 85% voru þeirrar skoðunar að mál þeirra hefðu fengið skjóta afgreiðslu. Litið er á símaráðgjöfina sem upphafsúrræði fyrir þá sem eiga á hættu að lenda í greiðsluferfiðleikum og sem viðbót við fjármálaráðgjöf sveitarfélaga.

Markmiðið með greiðsluaðlögun er að skuldari fái tækifæri á að koma skipulagi á fjármál sín en í því felst almennt uppgjör sem allir kröfuhafar skuldarans eru aðilar að, jafnt einkaaðilar og opinberir aðilar. Lög um greiðsluaðlögun (1992-07-17-99) komu til framkvæmda 1. janúar 1993. Greiðsluaðlögun gerir einstaklingum mögulegt að endurskipuleggja fjármál sín með skipulögðu uppgjöri sem opinber stofnun annast. Umsókn um greiðsluaðlögun skal lögð inn til fógeta (*n. namsmannen*) sem veitir leiðsögn og aðstoðar skuldara gegnum ferlið. Greiðsluaðlögunin kemst á með samkomulagi við kröfuhafa (frjáls greiðsluaðlögun) eða með ákvörðun dómstóls (þvinguð greiðsluaðlögun). Greiðsluaðlögunin er í reynd samkomulag þess efnis að skuldarinn dragi úr útgjöldum í því skyni að geta greitt sem mest af skuldum sínum á greiðsluaðlögunartímabilinu sem venjulega stendur yfir í fimm ár. Við greiðsluaðlögun er eingöngu haldið eftir nauðsynlegum hluta eigna og tekna skuldara en hann heldur eftir sem nemur 85% af lágmarksframfærslu. Árið 2010 var sú fjárhæð 10.715 norskar krónur á mánuði fyrir einstakling en 19.824 norskar krónur fyrir

hjón/sambúðarfólk. Fyrir hvert barn á aldrinum 0–5 ára hækkar fjárhæðin um 1.930 norskar krónur á mánuði, 2.490 norskar krónur fyrir hvert barn á aldrinum 6–10 ára og 3.165 norskar krónur fyrir hvert barn 11 ára og eldra.⁸ Við lok tímabilsins er venja að þær skuldir sem enn standa eftir séu afskrifaðar. Norsku lögini um greiðsluaðlögun má nálgast á slóðinni <http://www.lovddata.no>.

Greiðsluaðlögun hefur almennt reynst vel í Noregi sem úrræði fyrir mikið skuldsett heimili. Reynt hefur verið með lagabreytingum að sníða af þá vankanta sem hafa komið í ljós við framkvæmd laganna en lögini voru meðal annars endurskoðuð árið 2002. Reynslan hafði sýnt að í mörgum tilfellum tók langan tíma að hefja greiðsluaðlögunarferlið, vandkvæði komu upp í sambandi við opinbera kröfuhafa og greiðsluaðlögunartímabilið var í mörgum tilfellum of langt. Auk þess lenti hluti umsækjenda í vanda varðandi kröfur sem vegna mistaka voru ekki hluti þeirra krafna sem lágu til grundvallar greiðsluaðlögunar. Eftir lagabreytingu var embætti fógeta veitt heimild til að hefja skuldasingaviðræður án milligöngu dómstóla, opinberir kröfuhafar voru í auknum mæli færðir undir lögini og fyrrnefndar kröfur, sem ekki voru hluti þeirra krafna sem lágu til grundvallar greiðsluaðlögunar, skyldu afskrifaðar að greiðsluaðlögunartímabili loknu. Auk þess voru reglur um tímalengd greiðsluaðlögunartímabilsins hertar. Unnið er að annari endurskoðun laganna þar sem helsta áherslan er á greiðsluaðlögunartímabilið og hvert eigið framlag skuldara til greiðsluaðlögunar eigi að vera. Einnig er stefnt á að úrvinnsla umsókna verði miðstýrðari en nú er þar sem rúmlega 400 fógetaembætti taka á móti og afgreiða umsóknir um greiðsluaðlögun. Umsóknafjöldi hefur aukist mikið undanfarið og aldrei hefur verið tekið á móti fleiri umsóknum en árið 2010.

Þau úrræði sem hér hafa verið talin upp eru ekki hugsuð sem úrræði til bráðabirgða heldur til langtíma og eru því ótímabundin.

⁸ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/rundskriv/2010/gjeldsordningsloven---veiledende-livsopp.html?id=610530>

b. Hverjir hafa nýtt sér úrræði vegna greiðsluerfiðleika, sundurliðað eftir fjölda og hvort um er að ræða einstaklinga eða einstaklinga í rekstri með ótakmarkaða ábyrgð, sundurliðað m.a. eftir aldri, félagslegum aðstæðum og fjölskyldustærð.

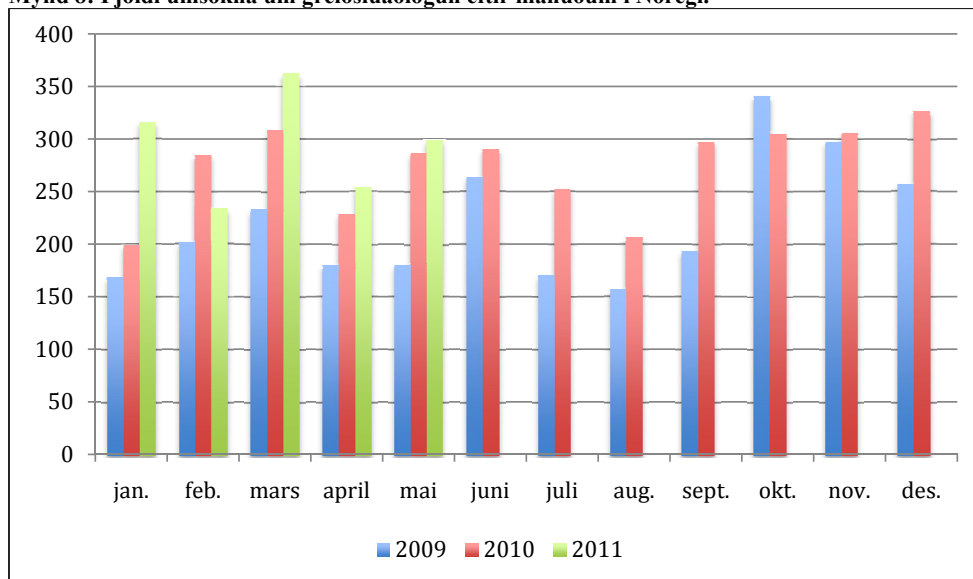
Stöðugt fleiri nýta sér úrræði greiðsluaðlögunar í Noregi. Aldrei hafa fleiri umsóknir borist en árið 2010 og útlit er fyrir að umsóknum fjölgi enn árið 2011. Eftirtektarvert er hve hlutfall mála sem enda með frjálstri greiðsluaðlögun hefur aukist.

Tafla 1: Umsóknir um greiðsluaðlögun í Noregi.

Ár	Umsóknir	Frjáls greiðsluaðlögun	Þvinguð greiðsluaðlögun
2000	1,747	816	556
2001	1,594	960	473
2002	1,639	1,063	448
2003	1,995	1,063	448
2004	2,559	1,526	584
2005	2,671	1,675	584
2006	2,138	1,511	472
2007	2,087	1,396	359
2008	2,188	1,613	338
2009	2,643	1,670	312
2010	3,291	2,268	446
2011 (1. fjórðungur)	1,166	819	169

Heimild: Ráðuneyti barna, jafnréttis og félagslegrar aðlögunar í Noregi.

Mynd 8: Fjöldi umsókna um greiðsluaðlögun eftir mánuðum í Noregi.

Heimild: Ráðuneyti barna, jafnréttis og félagslegrar aðlögunar í Noregi.

Takmarkaðir möguleikar eru fyrir einstaklinga með atvinnurekstur að undirgangast greiðsluaðlögun samkvæmt norskum lögum. Engar tölur eru til um hlutfall þess hóps af heildarfjölda þeirra sem hafa fengið greiðsluaðlögun samþykkt, en gera má ráð fyrir að það sé hverfandi hluti. Aftur á móti hefur nokkuð hátt hlutfall þeirra sem fengið hafa greiðsluaðlögun samþykkt verið áður með atvinnurekstur. Það eru þá

einstaklingar sem hafa verið með atvinnurekstur með ótakmarkaða ábyrgð og bera þar með ábyrgð á skuldum eftir að rekstri er hætt. Engar nákvæmar fjöldatölur eru til um stærð þessa hóps en samkvæmt könnunum má gera ráð fyrir að hlutfallið sé milli 35 og 40%.

Nýjustu tölur um félagslegar aðstæður umsækjenda eru frá árinu 2005 en ekki er ástæða til að ætla að tölurnar hafi breyst mikið. Samkvæmt þeim er meðalaldur umsækjenda um greiðsluaðlögun 46 ár. Hlutfall kvenna af heildarfjölda umsækjenda var 29%, hlutfall þeirra sem lokið hafa langskólanámi var 14% og hlutfall erlendra ríkisborgara var 17%.

Flestir umsækjendur voru barnlausir einstaklingar eða 53%. Einstæðir foreldrar voru 29%, barnlaus hjón/sambúðarfólk 12% og hjón/sambúðarfólk með barn/börn einungis 5%. Umtalsverð breyting hefur orðið á hlutfalli þeirra umsækjenda sem annaðhvort voru í hjónabandi eða í sambúð með barn/börn en hlutfallið hefur farið úr 30% á árinu 1999 niður í 5% á árinu 2005.⁹

Á árunum 2007–2009 var heildarfjöldi þeirra sem nýttu sér fjármálaráðgjöf sveitarfélaga 26.354 (2007), 28.066 (2008) og 30.292 (2009). Á tímabilinu janúar til maí 2010 nýttu 2.463 einstaklingar sér símaráðgjöf. Ekki liggur fyrir sundurliðuð tölfræði varðandi þá sem leita ráðgjafar hjá sveitarfélögum eða nýta sér símaráðgjöf.

c. Skilyrði fyrir nýtingu úrræðanna, svo sem skilyrði um lögheimili og búsetu, ríkisborgararétt eða að skuldir séu ekki tengdar atvinnurekstri.

Greiðsluaðlögunin, fjármálaráðgjöfin og símaráðgjöfin eru allt úrræði sem ætluð eru einstaklingum í fjárhagserfiðleikum.

Ekki þarf að uppfylla formleg skilyrði til að geta nýtt sér fjármálaráðgjöf sveitarfélaga og símaráðgjöfina. Í raun geta einstaklingar með atvinnurekstur leitað þar aðstoðar þó þeir falli utan þess hóps sem þjónustan er ætluð. Engin krafa er gerð um lögheimili, búsetu eða ríkisborgararétt.

Umsækjendur um greiðsluaðlögun þurfa samkvæmt lögum um greiðsluaðlögun að uppfylla strangari skilyrði. Skilyrði er að umsækjandi hafi lögheimili í Noregi en hann þarf hins vegar ekki að vera norskur ríkisborgari. Einstaklingar með atvinnurekstur geta fengið greiðsluaðlögun að því gefnu að reksturinn sé smár í sniðum og einungis lítið hluti heildarskulda tengist rekstrinum en alla jafna er miðað við um það bil 5%.¹⁰ Ef rekstri er hætt gilda aftur á móti engar sérstakar reglur varðandi hlutfall skulda. Viðskiptaskuldir reiknast þá inn í greiðsluaðlögunina með öðrum skuldum og eru dæmi um afskriftir viðskiptaskulda að fjárhæð rúmlega 100 milljónir norskra króna.

⁹ http://www.sifo.no/files/file58032_oppdragsrapport_nr_2005-07-web.pdf

¹⁰ Sjá lög um greiðsluaðlögun § 1-2, <http://www.lovdato.no/all/tl-19920717-099-001.html#1-2>

d. Hvort sambærileg embætti við umboðsmann skuldara eru starfrækt og ef svo er, hversu lengi þau hafa verið starfrækt. Hver eru verkefni embættanna, mála fjöldi og afgreiðslutími?

Í Noregi er ekki starfrækt embætti sem er sambærilegt við embætti umboðsmanns skuldara hér á landi. Fjármálaráðgjöf einstaklinga er á höndum sveitarfélaga og fógetaembætti landsins annast greiðsluaðlögunarmál. Afgreiðslutími greiðsluaðlögunarmála skal ekki vera lengri en þrjú mánuðir. Afgreiðslutími flestra fógetaembættanna er innan þeirra marka þrátt fyrir mikla aukningu í fjölda umsókna.

e. Helstu ástæður þess að menn leita úrræðanna, t.d. félagslegar aðstæður, veikindi, atvinnumissir, efnahagslegar aðstæður í landinu.

Í byrjun tíunda áratugarins var helsta ástæða greiðsluaðlögunar aukið atvinnuleysi ásamt lækkandi fasteignaverði. Árið 2011 eru helstu ástæðurnar hins vegar veikindi, skuldir sem komið hafa til í tengslum við atvinnurekstur og ofnotkun ýmissa fjármögnunarmöguleika, svo sem greiðslukorta. Í Noregi er ekki haldin skrá yfir skuldir fólks og því geta fjármálastofnanir ekki séð hvort aðili sem sækir um lán skuldi mikið hjá öðrum lánastofnunum. Þetta fyrirkomulag er til athugunar í Noregi. Ekkert hámark er á vöxtum útlána í Noregi og geta yfirdráttar- og neyslulán borið 20% ársvexti. Húsnæðislán bera hins vegar 3–4% vexti.

f. Upplýsingar um þær reglur sem gilda um upphaf, lögvernd, innheimtuvernd og lok krafna.

Kröfur stofnast með samningi eða lögum. Opinberar kröfur, svo sem skattar og opinber gjöld, eru lögbundnar. Einnig er unnt að stofna til krafna á grundvelli samnings milli tveggja eða fleiri aðila, til dæmis með samningi um bankalán. Enn fremur geta kröfur stofnast með tiltekinni háttsemi og eru skaðabótakröfur dæmi þess.

Statens Innkrevingsssentral annast framkvæmd aðfarargerða í Noregi. Mælt er fyrir um ferlið í lögum og fjöldi reglna hefur verið settur til verndar réttindum skuldara. Er meðal annars mælt fyrir um að skuldara sé ávallt tryggð lágmarksframfærsla auk þess sem skuldara er heimilt að halda eftir tilteknum hluta eigna og tekna.¹¹ Þegar um er að ræða greiðsluaðlögun er miðað við að umsækjanda sé tryggð framfærsla sem nemur 85% af lágmarksframfærslu.¹²

Samkvæmt norskum lögum fyrnast kröfur að jafnaði eftir þrjú ár. Þetta á við um almennar kröfur, svo sem kröfur á grundvelli reikninga fyrir rafmagni og síma ásamt vörureikningum vegna innkaupa. Kröfur á grundvelli peningalána og skuldabréfa fyrnast á tíu árum. Unnt er að rjúfa fyrningarfrest krafna og koma þannig í veg fyrir að krafa fyrnist. Í norskum lögum er ekki að finna ákvæði þar sem kveðið er á um endanlega fyrningu krafna. Kröfur geta fallið niður með öðrum hætti en efnendum eða fyrningu, svo sem með skuldajöfnun, niðurfellingu, niðurfellingu í tengslum við

¹¹ Sjá dekningsloven 2. kafla, sérstaklega § 2-3 og 2-7, <http://www.lovdato.no/all/tl-19840608-059-003.html>

¹² <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/rundskriv/2010/gjeldsordningsloven---veiledende-livsopp.html?id=610530>

greiðsluaðlögun og vegna andláts skuldara. Fjárhagslegar skuldbindingar falla ekki niður verði einstaklingur gjaldþrota.

g. Upplýsingar um reglur um verðtryggingu lána, hversu algeng þau eru og hvaða vexti lán bera.

Ekki er vitað til þess að boðið sé upp á verðtryggð lán í Noregi. Bankar hafa boðið upp á gengislán (*n. valutalán*) en þau hafa ekki náð mikilli útbreiðslu í Noregi. Ástæða þess má vera að bankar hafi varað við þeirri áhættu sem lánunum fylgir og vaxtastig hefur verið lágt í Noregi. Tölfræði um útbreiðslu þessara lána liggur ekki fyrir en gera má ráð fyrir að umfang þeirra sé smávægilegt. Ekki er vitað til þess að slík lán hafi haft áhrif á skuldamál í Noregi svo heitið geti.

Lesefni og tenglar

Lög um greiðsluaðlögun:

http://www.lovdato.no/cgi-wift/wiftldles?doc=/app/gratis/www/docroot/all/nl-19920717-099.html&emne=gjeldsordningslov*&

Norsk lög:

<http://www.lovdato.no>

Tölulegar upplýsingar um fjármálaráðgjöf sveitarfélaga:

<http://www.sifo.no/page/preview/preview/10081/71929.html>

Umsóknir um greiðsluaðlögun, tölulegar upplýsingar og sundurliðun:

http://www.sifo.no/files/file58032_oppdragsrapport_nr_2005-07-web.pdf

Upplýsingar um símaráðgjöf:

<http://www.nav.no/Arbeid/219584.cms>

Úttekt á símaráðgjöf:

<http://www.sifo.no/page/preview/preview/10081/77453.html>

Danmörk

- a. Tegundir úrræða sem eru í boði fyrir þá sem lenda í greiðsluerfiðleikum, sundurliðað eftir því hvort þau eru tímabundin eða ekki, og hversu lengi þau úrræði hafa verið í boði og hvernig þau hafa reynst.

Bankakerfið gegnir mikilvægu hlutverki þegar kemur að fjármálum almennings í Danmörku. Danir eru oftast í viðskiptum við einn banka og leita til hans í tengslum við alla fjárhagslega fyrirgreiðslu lendi þeir í greiðsluerfiðleikum, svo sem vegna atvinnumissis, rekstrarerfiðleika eða veikinda. Í þeim tilvikum reyna bankarnir að koma til móts við breyttar aðstæður viðskiptavina sinna, meðal annars með því að grípa til einstaklingsbundinna aðgerða sem líklegar eru til að þjóna sem best hagsmunum hlutaðeigandi viðskiptavina. Hið sama gildir þegar fólk leitar aðstoðar hjá húsnæðislánasjóði sínum. Árið 2004 voru átta húsnæðislánasjóðir starfandi í Danmörku. Húsnæðislánasjóðir eru þeir einu sem hafa leyfi til að veita lán með veði í íbúðarhúsnæði með því að gefa út íbúðarskuldabréf (*d. realkreditobligationer*).

Íðulega er hagsmunum dönsku bankanna betur borgið með því að reyna að finna lausnir á greiðsluerfiðleikum viðskiptavina sinna í stað þess að hefja innheimtuáðgerðir. Yfirleitt reyna bankarnir því að koma til móts við þarfir viðskiptavina sinna sem leita til þeirra vegna greiðsluerfiðleika. Einstaka sinnum bjóða bankarnir þó nauðasamninga ef aðstæður gefa tilefni til en það er hins vegar þrautalending bankanna að krefjast gjaldþrotaskipta á búum viðskiptavina sinna. Viðskiptavinir dönsku bankanna þurfa þó oft að greiða fyrir þau úrræði sem bankarnir bjóða þar sem bankarnir hafa jafnframt sína hagsmuni í huga ekki síður en hagsmuni viðskiptavina sinna.

Hvaða úrræði koma til greina ræðst af aðstæðum hverju sinni. Sé viðkomandi viðskiptavinur til dæmis tekjulaus en á samt sem áður von á tekjum eru afborganir felldar niður tímabundið. Þá er reynt að létta greiðslubyrðina með því að lengja lánið sé um varanlega tekjuskerðingu að ræða.

Ef ljóst er að skuldari geti ekki staðið skil á skuldum sínum á hann þess kost að sækja um greiðsluáðlögun. Ákvæði um greiðsluáðlögun í Danmörku er að finna í lögum sem sett voru árið 1984 um gjaldþrotaskipti. Í Danmörku er það eitt af hlutverkum skiptaréttar (*d. skifteretten*) að leggja mat á umsóknir um greiðsluáðlögun.

Markmiðið með greiðsluáðlögun er að gera skuldara í verulegum greiðsluerfiðleikum kleift að endurskipuleggja fjármál sín þannig að raunhæft sé að hann geti staðið við skuldbindingar sínar um fyrirsjáanlega framtíð. Greiðsluáðlögunin felur annaðhvort í sér niðurfellingu skulda að öllu leyti eða niðurfærslu skulda að þeirri fjárhæð sem talið er að viðkomandi skuldari ráði við að greiða afborganir af og er sú leið algengari. Er þá gerð greiðsluáætlun til fimm ára þar sem miðað er við að á þeim tíma skuli öllum tekjum skuldara, að frádregnum föstum mánaðarlegum kostnaði og ráðstöfunarfé (*d. rådstøfunarfé*), verða varið til niðurgreiðslu skulda. Ráðstöfunarfé fyrir barnlausan einstakling er 5.480 danskar krónur á mánuði miðað við árið 2011 en 9.300 danskar krónur á mánuði fyrir sambúðarfólk/hjón. Fyrir hvert barn undir tveggja ára aldri hækkar fjárhæðin um 1.500 danskar krónur á mánuði. Fjárhæðin hækkar um 1.920 danskar krónur á mánuði fyrir hvert barn milli tveggja og sjö ára. Þá hækkar fjárhæðin um 2.750 danskar krónur á mánuði fyrir hvert barn á aldrinum sjö

til átján ára.¹³ Greiðsluaðlögunartímabilið er þrjú ár ef um er að ræða ellilífeyrisþega eða gjaldþrota einstaklinga.¹⁴ Sérstakar reglur gilda um fasteignaveðlán og skuldir vegna bíla.¹⁵

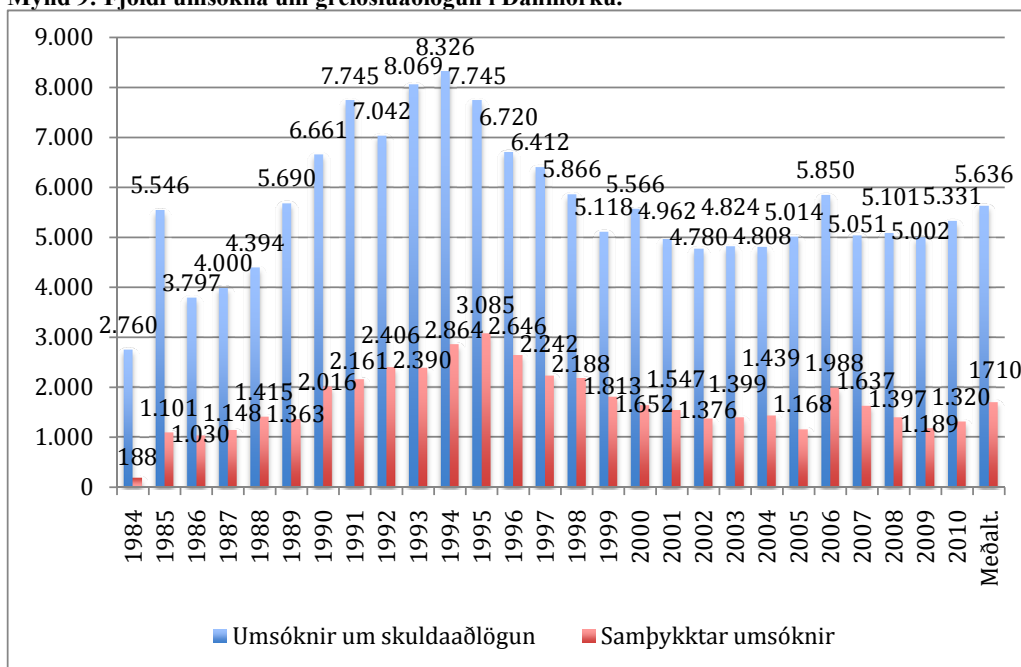
Opinber greiðsluaðlögun er það úrræði sem gengur lengst og því algengt að skuldarar og kröfuhafar komist að samkomulagi í gegnum frjálsa samninga áður en til þess kemur.

Þau úrræði sem hér hafa verið talin upp eru ekki hugsuð sem úrræði til bráðabirgða heldur til langtíma og eru því ótímabundin.

b. Hverjir hafa nýtt sér úrræði vegna greiðsluerfiðleika, sundurliðað eftir fjölda og hvort um er að ræða einstaklinga eða einstaklinga í rekstri með ótakmarkaða ábyrgð, sundurliðað m.a. eftir aldri, félagslegum aðstæðum og fjölskyldustærð.

Á mynd 9 má sjá heildarfjölda umsókna um greiðsluaðlögun í Danmörku frá því að lög um gjaldþrotaskipti tóku gildi árið 1984. Á myndinni sést meðal annars að tæplega þriðjungur umsókna hefur verið samþykktur að meðaltali. Ekki liggur fyrir nánari sundurliðun á umsóknum um greiðsluaðlögun hjá dönsku hagstofunni eða dönskum dómstólum.

Mynd 9: Fjöldi umsókna um greiðsluaðlögun í Danmörku.

Heimild: Domstolsstyrelsen.

¹³ <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=122269#Kap3> og <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=134432>

¹⁴ <http://www.familieadvokaten.dk/Emner/6461.html>

¹⁵ <http://www.domstol.dk/saadangoerdu/gaeld/gaeldssanering/Pages/G%C3%A6ldssanering.aspx>

- c. Skilyrði fyrir nýtingu úrræðanna, svo sem skilyrði um lögheimili og búsetu, ríkisborgararétt eða að skuldir séu ekki tengdar atvinnurekstri.

Skilyrði er að umsækjandi hafi lögheimili í Danmörku.

Það er enn fremur skilyrði að skuldari hafi ekki getað staðið við fjárhagslegar skuldbindingar sínar og að ekki sé útlit fyrir að hann muni geta það í náinni framtíð. Greiðsluaðlögunin skal auk þess verða til þess að fjárhagur skuldara batni til frambúðar.

Almennt er ekki möguleiki á að sækja um greiðsluaðlögun sé eitt af eftirfarandi atriðum til staðar:

1. Framtíðarhorfur í fjármálum eru óljósar, svo sem ef umsækjandi er atvinnulaus, í veikindaleyfi eða að skipta um vinnu og framtíðartekjur því ekki þekktar.
2. Umsækjandi hefur farið óvarlega hvað varðar fjárhagslegar skuldbindingar og meira en lítill hluti skulda hans er:
 - a. tilkominn eftir að umsækjandi var ekki lengur fær um að standa skil á fjárhagslegum skuldbindingum sínum,
 - b. tilkominn vegna þess að umsækjandi tók óhóflega fjárhagslega áhættu miðað við efni,
 - c. vegna þess að umsækjandi hafði eytt um efni fram eða
 - d. vegna uppsafnaðra opinberra skulda.
3. Meira en lítill hluti skulda er tilkominn vegna refsiverðra eða bótaskyldra athafna umsækjanda.
4. Umsækjandi hefur ekki greitt niður skuldir sínar þrátt fyrir að hafa haft möguleika til þess.
5. Umsækjandi hefur aukið skuldir sínar með það að markmiði að eiga kost á greiðsluaðlögun.
6. Umsækjandi hefur stofnað til nýrra skulda eftir að hafa sótt um greiðsluaðlögun.¹⁶

- d. *Hvort sambærileg embætti við umboðsmann skuldara eru starfrækt og ef svo er, hversu lengi þau hafa verið starfrækt. Hver eru verkefni embættanna, málaaföldi og afgreiðslutími?*

Í Danmörku er ekki starfrækt embætti sem er sambærilegt við embætti umboðsmanns skuldara hér á landi. Í Danmörku er það eitt af hlutverkum skiptaréttar að fara yfir og vinna úr umsóknum um greiðsluaðlögun. Meðalafgreiðslutími greiðsluaðlögunarmála árið 2010 var 188 dagar eða rétt rúmir sex mánuðir. Um helmingur greiðsluaðlögunarmála er afgreiddur innan þriggja mánaða.¹⁷

¹⁶ <http://www.domstol.dk/Selvbetjening/blanketter/Blanketter/Gaeldssanering%20-%20vejledning.pdf>

¹⁷ Sjá <http://www.domstol.dk/om/talogfakta/statistik/Pages/skiftesager.aspx>

e. *Helstu ástæður þess að menn leita úrræðanna, t.d. félagslegar aðstæður, veikindi, atvinnumissir, efnahagslegar aðstæður í landinu.*

Upplýsingar um ástæður þess að einstaklingar leita eftir þeim úrræðum sem í boði eru vegna greiðsluvanda liggja ekki fyrir.

f. *Upplýsingar um þær reglur sem gilda um upphaf, lögvernd, innheimtuvernd og lok krafna.*

Kröfur stofnast með samningi, lögum eða háttsemi. Opinberar kröfur, svo sem skattar, opinber gjöld, tollar og sektir eru lögbundnar. Skaðabótakröfur eru dæmi um kröfur sem stofnast vegna tiltekinnar háttsemi. Getur til dæmis verið um að ræða kröfur vegna tjóns á munum eða vegna líkamstjóns. Þó má ætla að kröfur sem stofnað er til á grundvelli samnings milli tveggja eða fleiri aðila séu algengastar. Dæmi um slíka samninga eru bankalán, húsaleigusamningar og kaupsamningar.

Aðfarargerðir (*d. udlæg*) eru lögbundnar í Danmörku. Aðfararbeiðni (*d. udlægsgfundament*) verður ávallt að liggja til grundvallar aðför. Aðfararbeiðni getur verið dómsúrskurður, veðbandsyfirlýsing (*d. pantebrev*) eða viðurkenning á skuld. Fógetarétturinn (*d. Fogedretten*) getur framkvæmt aðför (*d. foretage udlæg*) að beiðni kröfuhafa ef skuldari getur ekki greitt kröfuna. Ekki má gera aðför í lága peningaupphæð, venjulegt og látlaut innbú (*d. sædvanligt inbo*) og aðra hluti sem heimilisfólk þarf að nota í starfi eða námi. Í vissum tilvikum getur komið til handtöku skuldara ef ekki er hægt að framkvæma aðför og ef talin er hætta á því að ekki sé hægt að ganga að eigninni síðar.

Samkvæmt dönsku fyrningarlögnum (*d. lov om forældelse af visse fordringer*) gildir sú meginregla að fyrningarfrestur kröfu er almennt miðaður við það tímamark þegar krafa stofnast. Þessi meginregla gildi einnig í Svíþjóð og Finnlandi. Í þeim löndum sem þessi meginregla gildi er unnt að rjúfa fyrningarfrest með sannanlegri greiðsluáskorun, gagnstætt því sem á við samkvæmt íslenskum og norskum lögum.

Samkvæmt dönsku fyrningarlögnum er almennur fyrningarfrestur þrjú ár. Þó ber að nefna að kröfur sem grundvallast á veðlánnum og öðrum peningalánnum ásamt kröfum sem staðfestar hafa verið með dómi fyrnast á tíu árum. Skaðabótakröfur fyrnast á þremur árum og miðast upphaf fyrningarfrests við þann tímapunkt þegar kröfuhafi fékk vitneskju eða hefði getað fengið vitneskju um kröfu sína. Skaðabótakröfur vegna líkamstjóns og mengunartjóns fyrnast þó alltaf í síðasta lagi 30 árum frá því að tjónsatburði lauk. Kröfur geta fallið niður með öðrum hætti en með efndum eða fyrningu, svo sem með samningi, niðurfellingu í tengslum við greiðsluáðlögun eða annars konar niðurfellingu skulda.

g. *Upplýsingar um reglur um verðtryggingu lána, hversu algeng þau eru og hvaða vexti lán bera.*

Lán í Danmörku eru óverðtryggð. Á tíunda áratug síðustu aldar voru þó gefin út verðtryggð skuldabréf með þrjátíu ára gildistíma.

Lesefni og tenglar:

Almennar upplýsingar um greiðsluaðlögun:
<http://www.familieadvokaten.dk/emner/646.html>

Lög um greiðsluaðlögun:
<http://www.themis.dk/synopsis/index.asp?hovedramme=/synopsis/docs/lovsamling/konkursloven.html#afsnit%20iv:%20g%C3%A6ldssanering>

Reglugerð um greiðsluaðlögun, framfærsluviðmið:
<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=122269#Kap2>

Tölfræði varðandi greiðsluaðlögun:
<http://www.domstol.dk/om/talogfakta/statistik/Pages/skiftesager.aspx>

Upplýsingar um greiðsluaðlögun á vef dómstóla:
<http://www.domstol.dk/saadangoerdu/gaeld/gaeldssanering/Pages/G%C3%A6ldssanering.aspx>

Finland

- a. Tegundir úrræða sem eru í boði fyrir þá sem lenda í greiðsluferfiðleikum, sundurliðað eftir því hvort þau eru tímabundin eða ekki, og hversu lengi þau úrræði hafa verið í boði og hvernig þau hafa reynst.

Helstu úrræði sem í boði eru í Finnlandi fyrir fólk í greiðsluvanda eru fjármálaráðgjöf, almenn úrræði fjármálastofnana, félagsleg lán sveitarfélaga (s. *social kredit*), skuldbreytingalán og greiðsluáðlögun.

Fólk í greiðsluferfiðleikum getur leitað sér aðstoðar hjá fjármála- og skuldaráðgjöfum í því sveitarfélagi þar sem það hefur lögheimili eða nýtt sér símaráðgjöf sem allir geta nýtt sér án tillits til búsetu. Fjármála- og skuldaráðgjafar veita meðal annars aðstoð við endurskipulagningu fjármála og samningagerð við kröfuhafa. Ráðgjafarþjónustan og símaráðgjöfin standa öllum til boða og er án endurgjalds. Þá býðst fólki í greiðsluferfiðleikum að nýta sér almenn úrræði hjá bönkum og fjármálastofnunum, svo sem frýstingu vaxtagreiðslna og lengingu á lánstíma.

Samkvæmt lögum um félagsleg lán (s. *lag om social kreditgivning 20.12.2002/1133*) sem tóku gildi 1. janúar 2003¹⁸ er sveitarfélögum heimilt að veita félagsleg lán til greiðslu á lágum skuldum. Slík lán standa þeim til boða sem ekki hafa möguleika á að fá lán á sanngjörnum kjörum á almennum markaði vegna lágra tekna og verðlítilla eigna. Um 20 sveitarfélög í Finnlandi veita slík lán.

Sé skuldavandi einstaklings umtalsverður getur hann sótt um skuldbreytingalán. *Garanti-Stiftelsen* er sjálfstæð ríkisstofnun sem gengst í ábyrgð fyrir slíkum lánum. Við veitingu skuldbreytingaláns er öllum útistandandi skuldum lántaka steipt saman og skal hið nýja lán fela í sér lægri greiðslubyrði en eldri skuldirnar höfðu. Jafnframt er miðað við að lántaki eigi fyrir húsnæðiskostnaði og upphaldi eftir að hann hefur greitt af skuldbreytingaláninu. Ábyrgðin er að lágmarki 2.000 evrur en að hámarki 34.000 evrur. Lánstími skal ekki vera lengri en átta ár. Skuldbreytingalánið tekur ekki til skulda sem komnar eru til vegna reksturs starfandi fyrirtækis, greiðslna vegna greiðsluáðlögunar sem komnar eru í vanskil, fasteignaveðlána eða námslána.¹⁹ Úrræðið hefur staðið öllum til boða frá árinu 1995 en frá árinu 1991 var það einungis í boði fyrir nánar tilgreinda hópa sem stóðu höllum fæti, svo sem fyrrverandi fanga og fólk með geðræn vandamál. Samkvæmt upplýsingum frá *Garanti-Stiftelsen* tekst flestum að greiða af skuldbreytingaránum en í um 10% tilfella tapast ábyrgðir. Þá eru flestir sem nýta sér símaþjónustu stofnunarinnar ánægðir með þjónustuna en algengast er að fólki sé ráðlagt að leita til skuldaráðgjafa.

Árið 2010 var gerð úttekt á starfsemi *Garanti-Stiftelsen*. Tekin voru viðtöl við fimmtán manns sem ýmist höfðu lokið endurskipulagningu á skuldum sínum með skuldbreytingaláni eða endurskipulagningin stóð yfir. Niðurstöður úttektarinnar þóttu benda til að auka þyrfti sveigjanleika greiðsluáætlana og stuðla að persónulegri þjónustu hjá *Garanti-Stiftelsen*. Þá kom fram að mikilvægt þætti að koma á

¹⁸ <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2002/20021133>

¹⁹ <http://www.takuu-saatio.fi/en/guarantee-operations/restructuring-loan/>

stuðningsneti fyrir umsækjendur, meðal umsækjendanna sjálfra, en af svörum viðmælenda mátti ráða að þeir sem höfðu stuðningsnet í formi fjölskyldu og vina hefðu átt auðveldara með endurskipulagningu fjármála sinna.²⁰

Takist skuldara ekki að ná samkomulagi við kröfuhafa sína og önnur vægari úrræði duga ekki til getur skuldari sótt um lögbundna greiðsluáætlögun. Lög um greiðsluáætlögun voru sett árið 1993 og hafa síðan verið endurskoðuð samtals 17 sinnum. Síðasta lagabreytingin tók gildi 1. ágúst 2010 og laut að lengd greiðsluáætlögunartímabilsins. Sótt er um greiðsluáætlögun hjá *Tingsrátt*, dómstóli á fyrsta dómstigi í Finnlandi, og séu skilyrði fyrir greiðsluáætlögun uppfyllt gerir dómstóllinn greiðsluáætlun eða samþykkir tillögu að greiðsluáætlun. Unnt er að áfrýja ákvörðun dómstólsins til æðri dómstóls.

Við samþykkt greiðsluáætlunar hefst greiðsluáætlögunartímabil og stendur það venjulega yfir í þrjú ár. Ef greiðsluáætlögun er samþykkt þrátt fyrir andstöðu kröfuhafa eða með niðurfellingu skulda að fullu er greiðsluáætlögunartímabilið fimm ár. Séu einstaklingar meðal kröfuhafa er heimilt að lengja tímabilið um allt að tvö ár. Tímabilið getur þó verið mun lengra ef skuldari heldur eftir eignarhlut sínum í íbúðarhúsnæði.

Meðan á greiðsluáætlögunartímabili stendur skal skuldari greiða niður skuldir sínar samkvæmt greiðsluáætlun. Samkvæmt greiðsluáætlun skal öllum tekjum skuldara varið til niðurgreiðslu skulda að frádregnum húsnæðiskostnaði, tiltekinni framfærslu sem tekur mið af framfærsluviðmiðum greiðsluáætlögunar, meðlagsgreiðslum og öðrum sérstökum kostnaði, svo sem háum sjúkrakostnaði og kostnaði vegna dagvistunar barna. Þau framfærsluviðmið sem skuldari skal halda sig innan meðan á greiðsluáætlögunartímabili stendur eru eftirfarandi fyrir árið 2011: 494 evrur á mánuði fyrir einstakling og 415 evrur fyrir einstakling í sambúð eða hjónabandi. Framfærslan hækkar um 315 evrur á mánuði fyrir tvö elstu börn heimilisins undir 17 ára aldri en um 293 evrur fyrir hvert barn umfram það. Framfærslan hækkar um 349 evrur á mánuði fyrir hvert barn 17 ára og eldra sem býr á heimili skuldara.²¹

Árið 2003 var gerð úttekt á því hvernig greiðsluáætlögunin hefði reynst. Flestum skuldurum hafði tekist að ljúka greiðsluáætlögun og töldu flestir viðmælendanna að þeir hefðu náð tökum á fjármálum sínum vegna greiðsluáætlögunarinnar. Umsóknarferlið var helst gagnrýnt þar sem það þótti flókið og tímafrekt auk þess sem skrifræðið var gagnrýnt sem og skortur á upplýsingum. Einnig kom fram sú gagnrýni að erfitt væri að fylgja framfærsluviðmiðum greiðsluáætlunarinnar eftir sem og að skuldari nyti þess ekki að fá hærri tekjur á greiðsluáætlögunartímabilinu þar sem stærsti hluti launahækkana hjá honum færi í að greiða skuldir. Slíkt þótti ýta undir hættuna á að skuldari gæfi ekki upp allar tekjur sínar til skattyfirvalda.

Í mars 2011 skilaði starfshópur um greiðsluáætlögun tillögum um breytingar á lögum um greiðsluáætlögun. Mikilvægasta tillagan felst í því að sú fjárhæð sem er innheimt taki mið af tekjum skuldara og geti því breyst eftir því hvort tekjur skuldara taka breytingum. Þá er meðal annars lagt til að komið verði á fót rafrænu stjórn- og eftirlitskerfi með greiðsluáætlögunarmálum.

²⁰ The tunnel of debt – coping experiences of the customers of the Guarantee Foundation

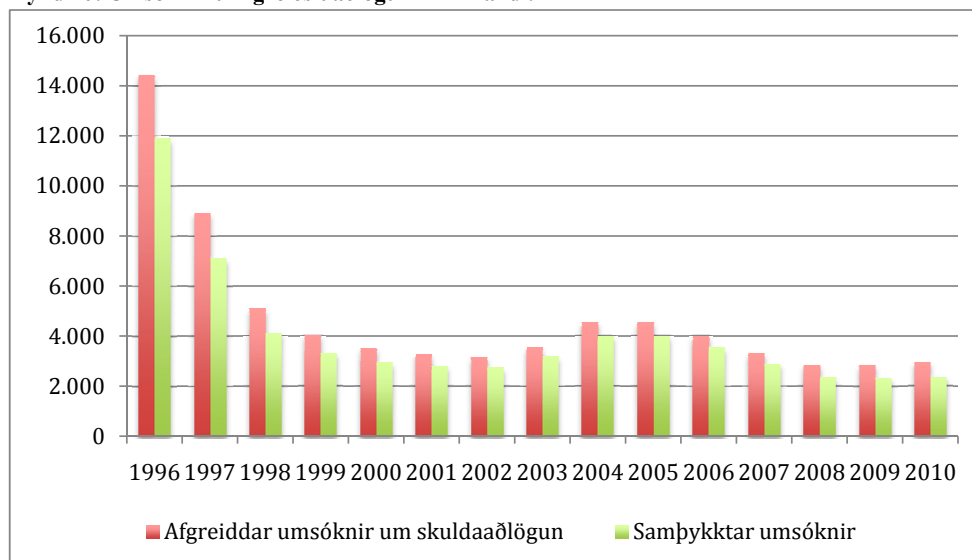
²¹ <http://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2010/20100971>

Þau úrræði sem hér hafa verið talin upp eru ekki hugsuð sem úrræði til bráðabirgða heldur til langtíma og eru því ótímabundin.

b. *Hverjir hafa nýtt sér úrræði vegna greiðsluerfiðleika, sundurliðað eftir fjölda og hvort um er að ræða einstaklinga eða einstaklinga í rekstri með ótakmarkaða ábyrgð, sundurliðað m.a. eftir aldri, félagslegum aðstæðum og fjölskyldustærð.*

Fjöldi umsókna um greiðsluaðlögun hefur haldist nokkuð stöðugur síðustu ár. Árið 2010 sóttu 2.951 um greiðsluaðlögun sem er aukning um tæplega 100 umsóknir frá árinu 2009. Skuldir vegna samþykktra greiðsluáætlana árið 2010 námu samtals 168 milljónum evra.²² Samkvæmt upplýsingum frá finnsku hagstofunni liggur frekari sundurliðun ekki fyrir hvað varðar umsækjendur um greiðsluaðlögun.

Mynd 10: Umsóknir um greiðsluaðlögun í Finnlandi.

Heimild: Statistikcentralen.

Árið 2010 sóttu 1.018 manns um ábyrgð á skuldbreytingaláni til *Garanti-Stiftelsen* en 1.108 manns sóttu um árið 2009. Útlit er fyrir að fjöldi umsókna verði svipaður árið 2011. Frá árinu 1995 hefur stofnunin ábyrgst tæplega 9000 lán. Fjárhæð skuldbreytingalána hefur farið hækkandi með árunum. Árið 2000 voru lánaðar að meðaltali 11.144 evrur en tíu árum síðar voru lánaðar að meðaltali 20.276 evrur.²³

²² http://www.stat.fi/til/velj/2010/velj_2010_2011-06-29_tie_001_sv.html

²³ http://www.takuu-saatio.fi/@Bin/116775/Slideshow_Guarantee_Foundation_2011.pptx

Frá árinu 2007 hafa á bilinu 10.000–20.000 símtöl borist *Garanti-Stiftelsen* á ári hverju. Mikil aukning varð á símtölum árið 2008 og er búist við 14.500–20.000 símtölum á árinu 2011. Símtöl dreifast mjög ójafnt yfir daginn og því er ekki unnt að svara nema hluta símtala.

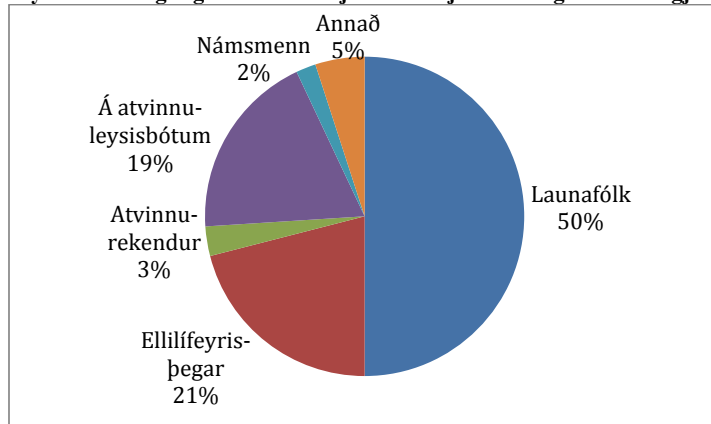
Tafla 2: Fjöldi símtala til *Garanti-Stiftelsen*.

Ár	Fjöldi símtala	Fjöldi símtala sem enda með ráðgjöf	Fjöldi símtala sem ekki er svarað
2007	10.071	3.317	6.754
2008	19.200	3.362	15.838
2009	22.920	3.563	19.357
2010	12.273	4.435	7.838
1.1.–15.8.'11	9.989	2.493	7.496

Heimild: *Garanti-Stiftelsen*.

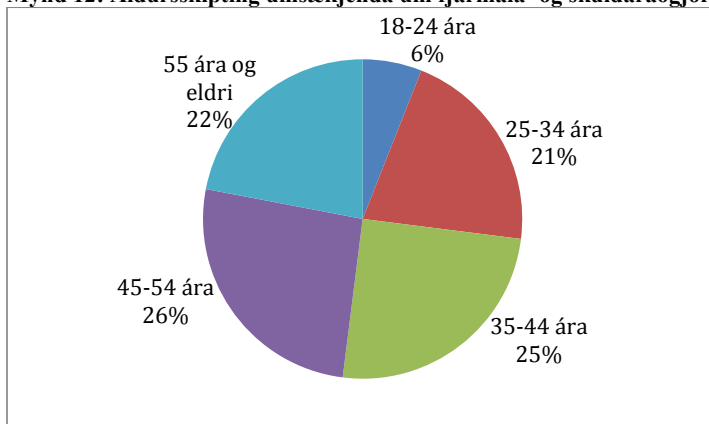
Af þeim 2.162 einstaklingum sem óskuðu eftir fjármála- og skuldaráðgjöf árið 2010 var hlutfall kvenna (49%) og karla (51%) nánast það sama. Algengustu ástæður þess að einstaklingar óskuðu eftir ráðgjöf voru almennir fjárhagserfiðleikar (34,4%), veikindi (27,3%), atvinnuleysi (26,3%), skilnaður (22,2%), rekstrarerfiðleikar (19,1%), húsnæðislán (6,5%) og sjálfskuldarábyrgðir (4,7%). Heimilt er að tiltaka fleiri ástæður á eyðublaði. Frekari sundurliðun má sjá á myndum 11, 12 og 13 hér að neðan.

Mynd 11: Félagsleg staða umsækjenda um fjármála- og skuldaráðgjöf 2010 í Finnlandi.

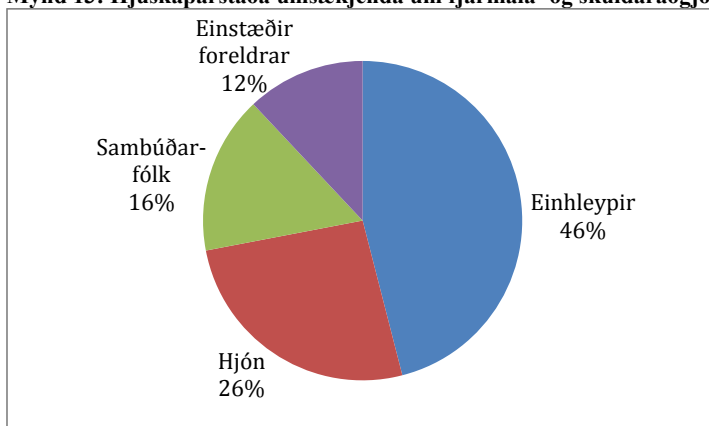
Heimild: Rättspolitiska forskningsinstitutet.

Mynd 12: Aldursskipting umsækjenda um fjármála- og skuldaráðgjöf 2010 í Finnlandi.

Heimild: Rättspolitiska forskningsinstitutet.

Mynd 13: Hjúskaparstaða umsækjenda um fjármála- og skuldaráðgjöf 2010 í Finnlandi.

Heimild: Rättspolitiska forskningsinstitutet.

Aldursdreifing umsækjenda um fjármála- og skuldaráðgjöf á árinu 2010 var nokkuð jöfn en helmingur umsækjenda var launafólk. Ellilífeyrisþegar voru 21% umsækjenda og atvinnuleitendur voru 19%. Einhleypir umsækjendur voru 46%.

c. Skilyrði fyrir nýtingu úrræðanna, svo sem skilyrði um lögheimili og búsetu, ríkisborgararétt eða að skuldir séu ekki tengdar atvinnurekstri.

Skilyrði greiðsluáðlögunar er að umsækjandi sé með lögheimili í Finnlandi.²⁴

Umsækjandi með atvinnurekstur getur sótt um greiðsluáðlögun ef enginn eða lítill hluti skulda hans er tilkominn vegna rekstursins og hann á verðlitlar eignir sem eru eingöngu eða að mestu leyti notaðar við rekstur fyrirtækisins. Jafnframt getur viðkomandi sótt um greiðsluáðlögun ef rekstur fyrirtækisins stendur undir skuldum tilkomnum vegna hans.

²⁴ 2. gr. laga um greiðsluáðlögun.

Umsækjandi sem á hlut í fyrirtæki með ótakmarkaðri ábyrgð getur sótt um greiðsluáðlögun ef fyrirtækið er gjaldfært og ekki er hætt á gjaldþroti. Jafnframt er mögulegt að sækja um greiðsluáðlögun ef endurskipulagning fyrirtækisins samkvæmt lögum um endurskipulagningu fyrirtækja stendur yfir.

- d. *Hvort sambærileg embætti við umboðsmann skuldara eru starfrækt og ef svo er, hversu lengi þau hafa verið starfrækt. Hver eru verkefni embættanna, málaþjöldi og afgreiðslutími?*

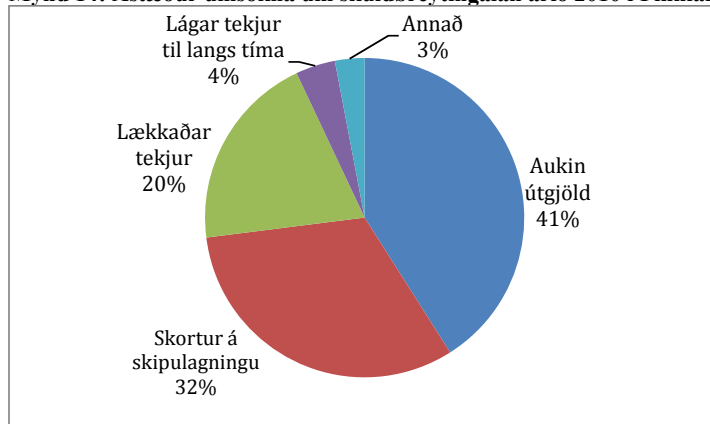
Í Finnlandi er ekki starfrækt embætti sem er sambærilegt við embætti umboðsmanns skuldara hér á landi.

Sveitarfélögin annast ráðgjafarþjónustu. *Garanti-Stiftelsen* er sjálfstæð stofnun sem veitir fólki í fjárhagserfiðleikum endurgjaldslausu símaráðgjöf og gengst í ábyrgð fyrir skuldbreytingalánunum.

Dómstólar á fyrsta stigi (*s. Tingsrátt*) afgreiðir umsóknir um greiðsluáðlögun og eru þeir 27 talsins í Finnlandi. Þeir hafa það hlutverk að fara yfir umsóknir, gera greiðsluáætlunir eða samþykkja/hafna tillögum að greiðsluáætlunum. Afgreiðslutími umsókna um greiðsluáðlögun er að meðaltali fimm og hálfur mánuður.²⁵

- e. *Helstu ástæður þess að menn leita úrræðanna, t.d. félagslegar aðstæður, veikindi, atvinnumissir, efnahagslegar aðstæður í landinu.*

Mynd 14: Ástæður umsókna um skuldbreytingalán árið 2010 í Finnlandi.

Heimild: *Garanti-Stiftelsen*.

Árið 2010 sótti fólk í 41% tilvika um skuldbreytingalán vegna aukinna útgjalda og meðal þess sem leiðir til aukinna útgjalda er skilnaður, fíkn og atvinnurekstur sem hefur ekki staðið undir sér. Alls taldi 32% umsækjenda að skortur á skipulagningu hafi leitt til umsóknar um skuldbreytingalán og í þann hóp falla skuldarar sem hafa haft tiltölulega stöðugar tekjur. Skuldir þessa hóps hafa aftur á móti aukist stöðugt með auknum lántökum. Ekki er haldin skrá yfir skuldir fólks í Finnlandi og því er mögulegt að auka við skuldir með þessum hætti. Alls sóttu 20% umsækjenda um

²⁵ Svar Sanna Helesuo, Neytendastofu Finnlands, frá 29. ágúst 2011.

skuldbreytingalán vegna lækkaðra tekna sem oftast mátti rekja til atvinnumissis eða sjúkdóma.

f. Upplýsingar um þær reglur sem gilda um upphaf, lögvernd, innheimtuvernd og lok krafna.

Kröfur stofnast með samningi, lögum eða háttsemi. Opinberar kröfur, svo sem skattar, opinber gjöld, tollar og sektir eru lögbundnar. Skaðabótakröfur eru dæmi um kröfur sem stofnast vegna tiltekinnar háttsemi. Getur til dæmis verið um að ræða kröfur vegna tjóns á munum eða vegna líkamstjóns. Þó má ætla að kröfur sem stofnað er til á grundvelli samnings milli tveggja eða fleiri aðila séu algengastar. Dæmi um slíka samninga eru bankalán, húsaleigusamningar og kaupsamningar.

Í Finnlandi ríkir samningsfrelsi og eru kröfur almennt lögverndaðar. Ákveðnar kröfur njóta þó ekki lögverndar, svo sem kröfur sem stofnast á grundvelli samninga þar sem nauðung hefur verið beitt við samningsgerðina enda gilda meginreglur kröfuréttar um ógildinguna slíkra samninga.

Kröfuhafi getur leitast við að innheimta kröfuna sjálfur áður en hann fer fram á fullnustu hennar með aðför fyrir atbeina opinberra innheimtustofnana (*s. utsökningsbyráer*). Algengt er að kröfuhafar leiti til fyrirtækja sem sérhæfa sig í innheimtu krafna.

Aðfararbeiðni (*s. exekutionstitel*) liggur ávallt til grundvallar aðför í Finnlandi. Oftast er um að ræða dómsúrskurð en einnig getur verið um að ræða stjórnvaldsákvörðun sem og erlenda dóma sem viðurkenndir eru í Finnlandi.

Ef skuldari mótmælir ekki kröfunni getur dómstóll á fyrsta dómstigi (*s. tingsrätt*) tekið ákvörðun um aðför án frekari málsmeðferðar og án þess að kröfuhafi og skuldari séu kallaðir fyrir dóminn. Þessu ferli er ætlað að einfalda málsmeðferðina fyrir dómstólum að því er varðar óumdeildar kröfur. Ef skuldari mótmælir kröfunni er hún tekin til hefðbundinnar meðferðar fyrir dómstólum.

Framkvæmd aðfarargerða í Finnlandi er í höndum opinberra innheimtustofnana (*s. utsökningsbyráer*). Mælt er fyrir um ferlið í lögum og fjöldi reglna hefur verið settur til verndar réttindum skuldara. Meðal annars eru reglur um að skuldari fái tiltekinn tíma til að bregðast við áður en ferlið hefst og að skuldari geti mótmælt kröfu.

Opinberar kröfur, svo sem skattar, sektir og tollar, fyrnast á fimm árum. Almennt er ekki unnt að rjúfa fyrningarfrest opinberra krafna. Kröfur einkaréttarlegs eðlis fyrnast á þremur árum. Ef krafa hefur verið staðfest með dómi er fyrningarfresturinn hins vegar fimm ár. Unnt er að rjúfa fyrningarfrest krafna einkaréttarlegs eðlis með einfaldri ítrekun. Kröfur einkaréttarlegs eðlis sem hafa verið staðfestar með dómi fyrnast þó í síðasta lagi 15 til 20 árum frá dómsuppkvaðningu. Kröfur geta fallið niður með öðrum hætti en efnendum eða fyrningu, svo sem með samningi, niðurfellingu í tengslum við greiðsluáðlögun, eða annars konar niðurfellingu skulda.

Sjá nánar:

- Finska Utsökningsbalken (705/2007)
<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2007/20070705>
- Lag om preskription av skulder (728/2003)
<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2003/20030728>
- Lag om indrivning av fordringar (513/1999)
<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990513>
- Lag om verkställighet av skatter och avgifter (706/2007)
<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2007/20070706>

g. *Upplýsingar um reglur um verðtryggingu lána, hversu algeng þau eru og hvaða vexti lán bera.*

Samkvæmt upplýsingum frá Samtökum finnskra fjármálafyrirtækja (s. *Finansbranschens Centralförbund*) hafa þau ekki vitneskju um að boðið sé upp á verðtryggð lán í Finnlandi.

Lán í Finnlandi bera venjulega breytilega vexti. Vextir ráðast á markaði.

Lesefni og tenglar:

Lög um fjármála- og skuldaráðgjöf (713/2000):
<http://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2000/20000713>

Lög um greiðsluaðlögun á sænsku (57/1993):
<http://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/1993/19930057>

Lög um greiðsluaðlögun á ensku (57/1993):
<http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1993/en19930057.pdf>

Lög um félagsleg lán sveitarfélaga (1133/2002):
<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2002/20021133>

Garanti-Stiftelsen:
<http://www.takuu-saatio.fi/en/>

Neytendastofa, ráð fyrir skuldara:
<http://www.kuluttajavirasto.fi/sv-FI/ekonomisk-radgivning-och-skuldradgivning/>

Ísland

- a. Tegundir úrræða sem eru í boði fyrir þá sem lenda í greiðsluferfiðleikum, sundurliðað eftir því hvort þau eru tímabundin eða ekki, og hversu lengi þau úrræði hafa verið í boði og hvernig þau hafa reynst.

Nokkrar tegundir úrræða standa þeim einstaklingum til boða sem hafa lent í greiðsluferfiðleikum. Fjármálafyrirtæki hafa boðið viðskiptavinum sínum úrræði vegna greiðsluferfiðleika, svo sem endurútreikning erlendra húsnæðislána, greiðslujöfnun verðtryggðra húsnæðislána, lengingu lánstíma og tímabundna frystingu húsnæðislána.

Tímabundin greiðsluaðlögun fasteignaveðkrafna á íbúðarhúsnæði

Frá október 2008 hafa ýmis lög verið samþykkt á Alþingi sem ætlað er að koma til móts við fjölskyldur sem eiga í greiðsluferfiðleikum. Þar á meðal eru lög nr. 50/2009, um tímabundna greiðsluaðlögun fasteignaveðkrafna á íbúðarhúsnæði, með síðari breytingum, þar sem eigandi íbúðarhúsnæðis getur óskað eftir greiðsluaðlögun vegna fasteignaveðlána enda sýni hann fram á að hann sé og verði um einhvern tíma ófær um að standa í fullum skilum hvað varðar greiðslu veðlánanna og að önnur tiltæk greiðsluferfiðleikaúrræði séu eða hafi reynst ófullnægjandi.

Tímabundið úrræði einstaklinga sem eiga tvær fasteignir til heimilisnota

Enn fremur samþykkti Alþingi lög nr. 103/2010, um tímabundið úrræði einstaklinga sem eiga tvær fasteignir til heimilisnota, þar sem einstaklingur sem greiðir fasteignaveðkröfur af tveimur fasteignum vegna kaupa á fasteign sem ætluð var til heimilishalds getur óskað eftir því að ráðstafa annarri eigninni til veðhafa. Um er að ræða tímabundið úrræði sem fellur úr gildi 31. desember 2011.

Embætti umboðsmanns skuldara

Embætti umboðsmanns skuldara tók til starfa 1. ágúst 2010 en embættinu er ætlað að gæta hagsmuna og réttinda skuldara. Hlutverk umboðsmanns skuldara er meðal annars að veita einstaklingum sem eiga í verulegum greiðsluferfiðleikum aðstoð án endurgjalds við að öðlast heildarsýn yfir fjármál sín og leita leiða til lausnar. Enn fremur er embættinu ætlað að hafa milligöngu um samskipti og við gerð samninga við kröfuhafa með hagsmunum skuldara að leiðarljósi.

Greiðsluaðlögun einstaklinga

Eitt helsta verkefni umboðsmanns skuldara er að afgreiða umsóknir um greiðsluaðlögun einstaklinga sem er lögbundið úrræði, sbr. lög nr. 101/2010, um greiðsluaðlögun einstaklinga, með síðari breytingum.

Markmið greiðsluaðlögunar er að gera einstaklingum í verulegum greiðsluerfiðleikum kleift að endurskipuleggja fjármál sín og koma á jafnvægi milli skulda og greiðslugetu þannig að raunhæft sé að skuldari geti staðið við skuldbindingar sínar um fyrirsjáanlega framtíð. Ef umsækjandi uppfyllir skilyrði laganna um greiðsluaðlögun einstaklinga er skipaður umsjónarmaður sem vinnur að gerð samnings um greiðsluaðlögun. Lengd greiðsluaðlögunartímabils skal að jafnaði vera eitt til þrjú ár.

Í samningi um greiðsluaðlögun má kveða á um:

- Eftirgjöf einstakra krafna að fullu.
- Hlutfallslega lækkun einstakra krafna.
- Gjaldfrest á einstökum kröfum.
- Skilmálabreytingar.
- Greiðslu einstakra krafna með hlutdeild í afborgunarfjárhæð sem greiðist með ákveðnu millibili á ákveðnu tímabili.
- Breytt form greiðslu krafna.
- Allt framangreint í senn.

Þegar umsókn um greiðsluaðlögun hefur verið samþykkt hjá umboðsmanni skuldara hefst frestun greiðslna. Með greiðslufrestuninni eru lagðar ákveðnar skyldur á herðar kröfuhöfum og umsækjendum. Á meðan fresturinn gildir má umsækjandi einungis greiða það sem viðkemur rekstri heimils og framfærslu. Til framfærslu telst matur, hreinlætisvörur, tómsundur, fatnaður, lækniskostnaður samkvæmt neysluviðmiði umboðsmanns skuldara og fastir kostnaðarliðir heimila svo sem sími, hiti, rafmagn, dagvistun og fleira. Neysluviðmið fyrir barnlausan einstakling er 60.400 krónur á mánuði en 100.100 krónur á mánuði fyrir sambúðarfólk/hjón. Við fyrsta barn bætast við um 32.500 krónur og svo hækkar neysluviðmiðið um 30.700 krónur með öðru barni. Fyrir hvert barn umfram það hækkar það um á bilinu 26.000 til 29.500 krónur á mánuði.²⁶ Umsækjanda er einnig skylt að leggja til hliðar allar afgangstekjur sínar. Meðan fresturinn gildir er kröfuhöfum óheimilt að taka við greiðslum vegna skulda hvort sem umsækjandi er í skilum eða vanskilum. Þetta á við um greiðslur af veðlánnum og öðrum lánnum svo sem bílalanum, yfirdráttarlánnum og fleira. Þá er kröfuhöfum einnig óheimilt að krefjast nauðungarsölu á eigum umsækjenda og hjá þeim sem kynnu að vera í ábyrgðum fyrir umsækjendum. Fyrir þá aðila sem sóttu um greiðsluaðlögun fyrir 1. júlí 2011 lýkur frestun greiðslna með samningi, afturköllun umsóknar eða synjun umsóknar. Fyrir þá sem sóttu um síðar lýkur frestun greiðslna með samningi við kröfuhafa.²⁷

Sértæk skuldaaðlögun

Sértæk skuldaaðlögun byggir á lögum nr. 107/2009, um aðgerðir í þágu einstaklinga, heimila og fyrirtækja, og er ætluð heimilum í alvarlegum skuldavanda. Tilgangur sértæktrar skuldaaðlögunar er að heimilin geti fengið skilvirka og varanlega lausn, þar sem skuldir og eignir eru lagaðar að greiðslugetu. Fjármálafyrirtækin hafa gert með sér samkomulag um verklagsreglur sem síðast var breytt í desember 2010 í því skyni að úrræðið gagnist fleiri heimilum.

²⁶ <http://www.ums.is/neysluvidmid/>

²⁷ <http://www.ums.is/greiðsluadlogun/>

Yfirlýsing stjórnvalda og lánveitenda í desember 2010

Stjórnvöld, lánastofnanir og lífeyrissjóðir undirrituðu þann 3. desember 2010 yfirlýsingu um aðgerðir vegna skuldavanda heimila og í framhaldinu undirrituðu sömu aðilar þann 15. janúar sl. verklagsreglur um nánari útfærslu aðgerðanna. Aðgerðirnar sem samkomulagið byggði á voru eftirfarandi:

1. Aðgerðir í þágu yfirveðsettra heimila – 110% leiðin

Lántakendum með yfirveðsett íbúðarhúsnæði bauðst að fá eftirstöðvar fasteignaskulda færðar niður að 110% af verðmæti fasteignar að því gefnu að skuldirnar væru vegna fasteignakaupa umsækjenda fyrir árið 2009 og með veði á eign sem ætluð var til heimilishalds. Annars vegar var um að ræða niðurfærslu að hámarki 4 m.kr. hjá einstaklingi og 7 m.kr. hjá hjónum/sambýlisfólki og einstæðum foreldrum. Mun ítarlegra mat á eignum og greiðslugetu þurfti að koma til ef um meiri niðurfærslu var að ræða eða hámarki 15 m.kr. hjá einstaklingi og 30 m.kr. hjá hjónum/sambýlisfólki og einstæðum foreldrum. Við mat á verðmæti fasteigna var miðað við fasteignamat eða markaðsverð þeirra, hvort sem var hærra. Ef veðrymi var á aðfararhæfum eignum lækkaði niðurfærsla veðskulda sem því nam. Umsóknir um niðurfærslu veðskulda átti að senda til þess lánveitanda íbúðaláns sem var á aftasta veðrétti. Sá lánveitandi sem leitað var til hélt utan um málið gagnvart öðrum lánveitendum.²⁸ Unnt var að sækja um niðurfellingu skulda skv. 110% leiðinni fram til 1. júlí 2011.

2. Sértæk skuldaaðlögun

Breytingar voru gerðar á sértækri skuldaaðlögun til að úrræðið nýtist fleiri heimilum. Lántakendum í miklum greiðsluvanda býðst að gera samkomulag um að færa lán sín niður til samræmis við greiðslugetu í allt að 70% af verðmæti íbúðarhúsnæðis. Allt að 30% af virði eignar er þá sett á vaxta- og afborgunarlaust biðlán í þrjú ár og skuldir umfram 100% felldar niður. Samkomulag um sértæka skuldaaðlögun gildir til ársloka 2012.

3. Vaxtabætur

Fallið var frá áformum um að draga til baka 2 ma.kr. hækkun vaxtabóta sem komið var á á árunum 2009 og 2010. Jafnframt var gerð breyting á almennum vaxtabótum þannig að þær kæmu í auknum mæli til móts við heimili með þunga skuldabyrði og lágar eða miðlungstekjur. Niðurstaða þess var að hámarks vaxtabætur voru hækkaðar en skerðing vegna tekna aukin úr 6% í 8% og eignarskerðing aukin.

4. Ný tímabundin vaxtaniðurgreiðsla

Komið var á nýju tímabundu úrræði til að greiða niður vaxtakostnað vegna íbúðarhúsnæðis. Niðurgreiðslan er almenn, óháð tekjum, en fellur niður þegar hrein eign er umfram 20 m.kr. hjá einstaklingum og 30 m.kr. hjá hjónum/sambúðarfólki og einstæðum foreldrum. Kostnaðurinn við þetta nýja úrræði verður allt að 6 ma.kr. á ári og verður það í gildi árin 2011 og 2012.

²⁸ <http://www.efnahagsraduneyti.is/media/frettir/Samkomulag.pdf>

5. Sérstakt átak til að ná til heimila í vanskilum

Fyrir 1. maí 2011 kappkostuðu lánveitendur að ná til allra heimila sem voru í vanskilum og buðu þeim viðhlítandi lausnir. Sérstökum samstarfsvettvangi var komið upp til að flýta afgreiðslu mála og allar aðgerðir voru miðaðar við að komast hjá uppboðum eigna.

6. Félagslegar lausnir í húsnæðismálum

Lánveitendur munu vinna með ríki, sveitarfélögum og félagasamtökum við að koma á fót fjölbreyttum húsnæðislausnum og lífeyrissjóðir munu greiða götu félagslegra úrræða í húsnæðismálum með kaupum á sérstökum flokki íbúðabréfa á lægstu mögulegum vöxtum. Ríkisstjórnin mun ekki lækka framlög til húsaleigubóta á næsta ári.

Að mati vinnuhóps á vegum Velferðarvaktarinnar um skuldavanda heimila, sem starfaði frá nóvember 2010 til júní 2011, bendir margt til þess að nokkuð vanti enn upp á að skulda- og greiðsluferfiðleikaúrræði fyrir heimilin nái því umfangi sem gert var ráð fyrir. Út frá þeim gögnum sem vinnuhópurinn hafði aðgang að má álykta að mun færri heimili hafi nýtt sér úrræðin en áætlað var, einkum hina svokölluðu 110% leið og sértæka skuldaaðlögun. Að óbreyttu er því hætt á að sá vandi sem þeim var ætlað að leysa sé enn að talsverðum hluta óleystur að mati vinnuhópsins.

- b. Hverjir hafa nýtt sér úrræði vegna greiðsluferfiðleika, sundurliðað eftir fjölda og hvort um er að ræða einstaklinga eða einstaklinga í rekstri með ótakmarkaða ábyrgð, sundurliðað m.a. eftir aldri, félagslegum aðstæðum og fjölskyldustærð.*

Niðurfelling skulda heimila

Samkvæmt upplýsingum frá Samtökum fjármálafyrirtækja höfðu lán heimila í lok júlí 2011 verið færð niður um 143,9 milljarða króna frá október 2008.

- Alls höfðu 143,9 ma.kr. verið afskrifaðir vegna 110% leiðarinnar, sértækrar skuldaaðlögunar og endurútreiknings gengistryggðra lána, þar af 120 ma.kr. vegna endurútreiknings gengistryggðra lána.
- Að baki þessari fjárhæð standa 87.207 umsóknir, þar af tæplega sextíu þúsund vegna endurútreiknings gengistryggðra bifreiðalána.
- 6.344 umsóknir voru enn í vinnslu í lok júlí.

Nánari sundurliðun talna má sjá í eftirfarandi töflu (nýrri tölur að því er varðar ÍLS má sjá í næstu töflu):

Tafla 3. Afskriftir fjármálastofnana í lok júlí 2011.

110% leið	Umsóknir	Samþykktar	Hafnað	Í vinnslu	Fjárhæð niðurfærslu, m.kr.
	13437	7551	1097	4789	18.651
Þar af fjármálafyrirtæki	7887	6844	344	699	16.790
Þar af ÍLS	5082	632	543	3907	1.650
Þar af lífeyrissjóðir	468	75	210	183	211
Sértæk skuldaaðlögun	Umsóknir	Samþykktar	Hafnað	Í vinnslu	Fjárhæð niðurfærslu, m.kr.
	1640	826	179	635	5.573
Endurútreikningur gengistryggðra lána	Lán sem falla undir endurútr.	Endurútreikn. lokið		Endurútreikn. í vinnslu	Fjárhæð niðurfærslu, m.kr.
Íbúðalán	12659	11800		859	78.998
Lán vegna bifreiðaviðskipta	59471	59410		61	40.648

Heimild: Samtök fjármálafyrirtækja.

110% aðlögun fasteignaveðskulda og sérstök skuldaaðlögun

Rúmlega þrettán þúsund umsóknir bárust vegna 110% leiðarinnar og í lok júlí 2011 átti enn eftir að vinna úr tæplega fimm þúsund umsóknum. Sextán hundruð og fjörutíu umsóknir höfðu borist vegna sértækrar skuldaaðlögunar í júlílok 2011. Sundurliðun á umsækjendum liggur ekki fyrir.

Tafla 4: Fjöldi umsókna um 110% niðurfellingu skulda, lok júlí 2011.

	Umsóknir	Samþykktar	Hafnað	Í vinnslu	Fjárhæð niðurfærslu, m.kr.
Heild	13.437	7.551	1.097	4.789	18.651
Þar af fjármálafyrirtæki	7.887	6.844	344	699	16.790
Þar af ÍLS	5.082	632	543	3.907	1.650
Þar af lífeyrissjóðir	468	75	210	183	211

Heimild: Samtök fjármálafyrirtækja.

Tafla 4 sýnir fjölda umsókna um 110% niðurfellingu skulda í lok júlí 2011. Samkvæmt upplýsingum frá Íbúðalánasjóði var heildarfjöldi umsókna 5.335 um miðjan september 2011, en af þeim voru 1.074 umsóknir samþykktar og 959 synjað.

Tafla 5: Fjöldi umsókna um sértæka skuldaaðlögun, lok júlí 2011.

Umsóknir	Samþykktar	Hafnað	Í vinnslu	Fjárhæð niðurfærslu, m.kr.
1640	826	179	635	5.573

Heimild: Samtök fjármálafyrirtækja.

Greiðsluaðlögun einstaklinga

Umboðsmanni skuldara hafa borist **3.696 umsóknir um greiðsluaðlögun einstaklinga** frá stofnun embættisins í ágúst 2010 en 2.219 umsóknir bárust embættinu frá janúar til ágúst 2011. Á bak við hverja umsókn getur annars vegar verið einstaklingur og hins vegar sambýlisfólk/hjón og hafa því fleiri sótt um greiðsluaðlögun einstaklinga en fjöldi umsókna segir til um. Af 3.696 umsóknum var 1.951 umsókn í vinnslu innan embættisins þann 13. september 2011 en 1.391 umsókn er í vinnslu hjá umsjónarmönnum.

Tafla 6. Afgreiðsla umsókna um greiðsluaðlögun hjá Umboðsmanni skuldara.

Í vinnslu hjá UMS	1.951
Í vinnslu hjá umsjónarmanni	1.381
Vinnslu lokið	375
þ.a. samningar	84
þ.a. synjað	141
þ.a. afturkallað	142
þ.a. niðurfellt v. Athugasemda umsjónarmanns	9
þ.a. samningum hafnað af kröfuhöfum og leitað nauðasamninga	5
Alls	3.713

Heimild: Umboðsmaður skuldara.

Eins og sjá má á töflu sex hafa tæplega 84% umsókna um greiðsluaðlögun sem hafa verði afgreiddar verið samþykktar, eða 1.381 umsókn. Þar af hefur komist á samningur um greiðsluaðlögun í 84 tilfellum. Í fjórum tilfellum hafa ekki komist á samningar og því hefur þeim málum verið vísað til dómsstóla. Eitt mál varðar nauðasamning vegna fasteignaveðkrafna en þrjú varða nauðasamning vegna samningskrafna. Af nauðasamningamálum er einu lokið fyrir dómsstólum þar sem samningi var synjað. Embættið hefur sjálft synjað rúmlega 8% umsókna, alls 141 umsókn. Þá hafa 142 umsækjendur afturkallað umsókn sína.

- c. Skilyrði fyrir nýtingu úrræðanna, svo sem skilyrði um lögheimili og búsetu, ríkisborgararétt eða að skuldir séu ekki tengdar atvinnurekstri.

Greiðsluaðlögun einstaklinga

Einstaklingur sem sýnir fram á að hann sé eða verði um fyrirsjáanlega framtíð ófær um að standa skil á fjárskuldbindingum sínum m.t.t. eðli skuldanna, eigna og fjárhagslegra og félagslegra aðstæðna að öðru leyti, getur óskað eftir greiðsluaðlögun.

Hjón/sambúðarfólk geta í sameiningu óskað eftir greiðsluaðlögun. Þeir einir geta óskað eftir greiðsluaðlögun samkvæmt lögum nr. 101/2010 sem eiga lögheimili og eru búsettir hér á landi. Frá þessu skilyrði má þó víkja ef:

- sá sem óskar eftir greiðsluaðlögun er íslenskur ríkisborgari sem tímabundið er búsettur erlendis vegna náms, starfa eða veikinda, enda leiti hann hennar einungis vegna skuldbindinga sem stofnast hafa hér á landi við lánardrottna sem eiga hér heimili, eða

- b. greiðsluaðlögun er eingöngu ætlað að taka til veðkrafna sem hvíla á fasteign hér á landi, enda sé eigandi hennar íslenskur ríkisborgari sem tímabundið er búsettur erlendis vegna náms, starfa eða veikinda.

Aðgerðir í þágu yfirveðsettra heimila - 110% leiðin

Það er skilyrði niðurfellingar skulda að lántaki og/eða maki hans, eftir því sem við á, séu eigendur hinnar veðsettu eignar og greiðendur áhvílandi lána og að eignin sé notuð til heimilishalds lántaka.

Lántaki skal upplýsa kröfuhafa um aðrar aðfararhæfar eignir samkvæmt lögum um aðför nr. 90/1989. Sé um engar slíkar eignir að ræða skal lántaki lýsa því yfir skriflega. Ef veðrymi er á aðfararhæfum eignum lækkar niðurfærsla veðskulda sem því nemur.

Ef niðurfelling skulda er umfram 4 m.kr. fyrir einstaklinga og 7 m.kr. fyrir einstæða foreldra, sambýlisfólk og hjón eða ef sérstakar ástæður gefa til þess tilefni er kröfuhafa heimilt að kanna eigna- og skuldastöðu sem og tekjur lántaka og maka hans og þá eftir atvikum að meta greiðslugetu.

Að jafnaði er ekki gert ráð fyrir því að niðurfelling skulda samkvæmt framangreindu úrræði leiði til þess að greiðslubyrði af áhvílandi fasteignaveðlánnum fari niður fyrir 18% af tekjum lántakanda á árinu 2010.

Sértæk skuldaaðlögun

Sértæk skuldaaðlögun er ætluð þeim einstaklingum sem eru með óuppgerðar skuldir hjá fjármálastofnunum sem eru aðilar að sérstöku samkomulagi um sértæka skuldaaðlögun.²⁹ Því ná úrræði sértækrrar skuldaaðlögunar almennt ekki til þeirra sem eru með óuppgerðar skuldir hjá öðrum aðilum. Fjármálastofnanir sem eru aðilar að samkomulagi þessu geta þó veitt heimild til undantekningar frá því skilyrði í þeim tilvikum sem um fáa aðila er að ræða sem fallast á að færa kröfur sínar niður til samræmis við tillögu um sértæka skuldaaðlögun.

Sértæk skuldaaðlögun kemur einungis til greina ef sýnt þykir að vægari úrræði nægja ekki til að rétta af fjárhagsstöðu skuldara og fyrirséð er að viðkomandi geti ekki staðið skil á lánum sínum til langframa. Með vægari úrræðum er til dæmis átt við greiðslujöfnun, skuldbreytingu vanskila, lengingu lána eða frestun afborgana.

Kröfuhafar geta samþykkt sértæka skuldaaðlögun þrátt fyrir að skuldir lántaka stafi að miklu leyti frá sjálfstæðum atvinnurekstri sem þeir bera ótakmarkaða ábyrgð á.

Hafi lántaki fengið almenn úrræði sem lækka greiðslubyrði fasteignaveðlána skal sú skipan haldast, nema um bráðabirgðaráðstöfun hafi verið að ræða, eins og t.d. frestun afborgana (vaxtagreiðslur) eða frystingu greiðslna með öllu.

²⁹ Fjármálafyrirtækin eru SFF fyrir hönd aðildarfyrirtækja sinna, Íbúðalánasjóður, Landssamtök lífeyrissjóða fyrir hönd aðildarsjóða sinna og slitastjórn SPRON.

Ef ómögulegt reynist að gera fullnægjandi greiðslumat, t.d. vegna þess að tekjustreymi er of óljóst til framtíðar eða af öðrum orsökum, þarf lántaki að leita annarra sértækra úrræða sem ganga lengra.³⁰

d. Hvort sambærileg embætti við umboðsmann skuldara eru starfrækt og ef svo er, hversu lengi þau hafa verið starfrækt. Hver eru verkefni embættanna, málaaföldi og afgreiðslutími?

Embætti umboðsmanns skuldara er ríkisstofnun sem umboðsmaður skuldara veitir forstöðu. Stofnunin, sem heyrir undir velferðarráðherra, tók til starfa 1. ágúst 2010 og er hún byggð á grunni Ráðgjafarstofu um fjármál heimilanna. Meginmarkmiðið er að bæta stöðu einstaklinga sem eiga í skulda- og greiðsluerfiðleikum í kjölfar efnahagshrunsins haustið 2008 og auðvelda þeim að koma greiðslubyrði og skuldastöðu í ásættanlegt horf. Umboðsmaður skuldara skal hafa hagsmuni skuldara og réttindi þeirra að leiðarljósi í störfum sínum. Umboðsmanni er einnig ætlað viðamikili hlutverk varðandi greiðsluaðlögun. Lög um umboðsmann skuldara eru nr. 100/2010.³¹

Hlutverk umboðsmanns skuldara samkvæmt lögum er meðal annars að gæta hagsmuna skuldara og veita þeim aðstoð þegar við á. Einnig á hann að veita einstaklingum sem eiga í verulegum greiðsluerfiðleikum aðstoð án endurgjalds við að öðlast heildarsýn yfir fjármál sín og leita leiða til lausnar. Í kjölfarið ber honum að hafa milligöngu um samskipti og með gerð samninga við lánardrottna með hagsmuni skuldara að leiðarljósi. Markmiðið er að ná fram eins hagstæðri lausn og kostur er fyrir skuldara, án tillits til þess hvaða áhrif sú lausn hefur á hagsmuni einstakra kröfuhafa. Önnur hlutverk eru að veita aðstoð við gerð samninga um greiðsluaðlögun og að veita alhliða ráðgjöf og fræðslu um fjármál heimilanna. Að lokum skal nefna að hann á að útbúa framfærsluviðmið og uppfæra þau reglulega og taka við erindum og ábendingum skuldara um ágalla á lánastarfsemi og senda þær ábendingar áfram til viðeigandi eftirlitsstjórnvalds.³²

Fjöldi greiðsluaðlögunarmála sem borist hafa embætti umboðsmanns skuldara jókst töluvert undir lok árs 2010. Í byrjun árs 2011 virðis hins vegar hafa náðst stöðugleiki hvað varðar fjölda stofnaðra mála hjá embættinu. Í lok júní 2011 rann út sá möguleiki einstaklinga að fá frestun greiðslna um leið og þeir sóttu um greiðsluaðlögun.³³ Eins og við mátti búast bárust langflest mál þann mánuðinn eða 791 talsins. Í júlímánuði sama ár bárust hins vegar 26 mál til umboðsmanns skuldara er vörðuðu greiðsluaðlögun einstaklinga.

Afgreiðslutími mála hjá umboðsmanni skuldara er mislangur eftir eðli málanna en greiðsluaðlögunarmál taka að jafnaði lengstan tíma í vinnslu. Tafla sjö sýnir hlutfall afgreiddra greiðsluaðlögunarmála á tímabilinu ágúst 2010 til júlí 2011. Sem dæmi má nefna var ríflega helmingi þeirra mála sem stofnuð voru í desember 2010 lokið 1.

³⁰ Sjá 2. mgr. 16. gr. þessara reglna, http://www.sff.is/media/auglysingar/2-Undirritun_-_verklagsreglur_um_sertaka_skuldaadlogun.pdf

³¹ <http://www.althingi.is/lagas/138b/2010100.html>

³² <http://www.ums.is/um-umbodsmann/>

³³ Nú fer fólk í greiðsluskjól þegar umsókn hefur verið samþykkt.

ágúst 2011. Í síðasta dálki töflunnar má svo sjá hvernig vinnsluhraði mála hefur aukist verulega frá því embættið var sett á laggirnar. Hefur vinnsluhraði mála aukist mikið vegna fjölgunar starfsmanna sem og vegna aukinnar reynslu þeirra við afgreiðslu erinda sem berast embættinu. Fyrir ágúst 2010 höfðu borist 267 umsóknir um greiðsluaðlögun til umboðsmanns skuldara.

Tafla 7: Afgreiðsla umsókna um greiðsluaðlögun eftir mánuðum.

Stofnmánuður	Stofnuð mál	Lokin mál	Greiðsluaðlögun einstaklinga, hlutfall kláraðra mála 1.8.2011	Lokin mál eftir mánuðum
Ágúst 2010	127	121	95%	1
September 2010	161	154	96%	4
Október 2010	279	246	88%	24
Nóvember 2010	366	295	81%	73
Desember 2010	276	153	55%	30
Janúar 2011	291	82	28%	46
Febrúar 2011	294	32	11%	135
Mars 2011	299	21	7%	227
Apríl 2011	224	11	5%	119
Mái 2011	261	7	3%	257
Júní 2011	791	18	2%	242
Júlí 2011	26	2	8%	252
Samtals	3.395 ³⁴	1.142		

Heimild: Umboðsmaður skuldara.

e. Helstu ástæður þess að menn leita úrræðanna, t.d. félagslegar aðstæður, veikindi, atvinnumissir, efnahagslegar aðstæður í landinu.

Enn hafa ekki verið unnið úr bakgrunnsupplýsingum vegna umsókna um greiðsluaðlögun.

³⁴ Athuga ber að inni í þessari tölu eru ekki tölur frá ágúst, líkt og er í b-lið að ofan.

f. Upplýsingar um þær reglur sem gilda um upphaf, lögvernd, innheimtuvernd og lok krafna

Kröfuréttindi geta stofnast á tvo vegu; með loforði sem er algengasti stofnanaháttur kröfu og við skaðaverk. Aðilar kröfusambands eru a.m.k. tveir (skuldari og kröfuhafi). Þeir geta verið einstaklingar og lögpersónur, svo sem ríkið, sveitarfélag, fyrirtæki, ýmis félög og stofnanir.

Samkvæmt íslenskum rétti geta peningakröfur stofnast með fernum hætti. Í fyrsta lagi með lögum sem Alþingi setur, t.d. skattar skv. 77. gr. nr. 33/1944 um stjórnarskrá lýðveldisins Íslands. Í öðru lagi með skaðaverki, t.d. öðlast eigandi hlutar skaðabótakröfu á hendur manneskju sem af gáleysi eða ásetningi veldur skemmdum á þeim hlut. Í þriðja lagi geta kröfur stofnast með svonefndri óréttmætri auðgun. Í fjórða lagi stofnast kröfur með samningi sem er algengast.

Nýleg lög nr. 95/2008 gilda um innheimtuvernd. Markmiðið með lögnum var einkum að setja ákveðnar meginreglur um innheimtu til hagsbóta fyrir neytendur, m.a. ákvæði um góða innheimtuhætti og innheimtviðvörðun, og draga úr óeðlilegum kostnaði skuldara vegna innheimtuaðgerða á frumstigi, t.d. með því að takmarka í reglugerð hámarksfjárhæð innheimtukostnaðar, m.a. þóknunar, sem heimilt er að krefja hann um. Með viðvörðun væri stefnt að því að skuldarar ættu almennt kost á að greiða skuld sína innan stutts frests með lágmarkskostnaði er grundvallaðist á ákvörðun í reglugerð áður en gripið yrði til innheimtuaðgerða á grundvelli réttarfarslaga. Lánardrottinn myndi væntanlega á þessu stigi innheimtu sjálfur senda skuldara viðvörðun. Hann gæti þó leitað aðstoðar lögmanns eða annars innheimtuaðila en bæri þá sjálfur ábyrgð á hugsanlegri greiðslu til hans umfram lágmarkskostnað. Við samningu laganna, sem snertir m.a. innheimtustarfsemi lögmannna, viðskiptabanka og sparisjóða, annarra lánastofnana og verðbréfafyrirtækja, svo og ýmissa stofnana var einkum stuðst við norsk innheimtulög.

Lok kröfu getur verið mismunandi. Algengast er að kröfu ljúki við greiðslu. Krafa getur einnig fallið niður við skuldajöfnuð, fyrningu, eftirgjöf eða andlát skuldara.

Um fyrningu skulda gilda lög nr. 150/2007, um fyrningu kröfuréttinda. Almennur fyrningarfrestur kröfuréttinda er fjögur ár og falla skattkröfur þar undir. Með beitingu ýmissa innheimtuúrræða geta innheimtumenn ríkissjóðs rofið fyrningu og þannig viðhaldið réttarvernd krafna sinna. Fyrning er rofin með móttöku fjárnámsbeiðni hjá sýslumanni, með nauðungarsölubeiðni, beiðni um gjaldþrotaskipti, kröfulýsingu í þrotabú gjaldanda og með málsókn. Einnig er fyrning kröfu rofin með viðurkenningu gjaldanda en það getur gerst með greiðslu inn á kröfuna eða með gerð greiðsluáætlunar. Greiðslur með skuldajöfnuði og launaafdrætti rjúfa hins vegar ekki fyrningu kröfu.

Réttaráhrif fyrningar eru þau að krafa er fallin niður og nýtur ekki lengur lögverndar. Fyrndri kröfu er almennt ekki fylgt eftir með aðfarargerð eða með nauðungarsölu og henni verður heldur ekki lýst við búskipti.

Í desember 2010 tóku gildi breytingar á lögum nr. 21/1991, um gjaldþrotaskipti o.fl. sem felast í því að kröfur sem skuldari ber ábyrgð á eftir lok gjaldþrotaskipta fyrnast á tveimur árum frá lokum gjaldþrotaskipta. Áður var fyrningartíminn fjögur ár og gátu lánardrottinnar slitið fyrningarfresti og viðhaldið kröfum sínum með innheimtuaðgerðum.

Meginreglan eftir lagabreytinguna er hins vegar sú að fyrningarfrestur kafna verður ekki rofinn á tveggja ára tímabilinu með innheimtuaðgerðum en lánardrottinn hefur heimild til að höfða mál á hendur skuldara og fá dóm um slit á fyrningarfresti vegna kröfu sinni. Hefst þá nýr fyrningarfrestur. Skilyrði fyrir beitingu þessarar heimildar eru þau að kröfuhafi þarf að sýna fram á sérstaka hagsmuni af því að fyrningu verði slitið og að líklegt sé að unnt verði að fullnusta kröfu hans á hinum nýja fyrningartíma.

g. Upplýsingar um reglur um verðtryggingu lána, hversu algeng þau eru og hvaða vexti lán bera.

Verðtryggð lán komu fyrst fram á Íslandi árið 1955 vegna húsnæðisfjármögnunar. Full framkvæmd verðtryggingar hófst svo með spariskirteinum árið 1964 og tveimur árum síðar varð almenn lagasetning um verðtryggingu fjárskuldbindinga. Árið 1976 voru sérstök vaxtaaukainnlán og –útlán tekin upp. Þetta mæltist vel fyrir og í apríl 1979 voru sett lög um verðtryggingu, almennt nefnd Ólafslög.³⁵

Í 14. gr. laga nr. 38/2001 um vexti og verðtryggingu kemur fram að heimilt sé að verðtryggja sparifé og lánsfé í íslenskum krónum sé grundvöllur verðtryggingarinnar vísitala neysluverðs sem Hagstofa Íslands reiknar samkvæmt lögum sem um vísitöluna gilda. Í lánsamningi er þó heimilt að miða við hlutabréfavísitölu, innlenda eða erlenda, eða safn slíkra vísitalna sem ekki mæla breytingar á almennu verðlagi.³⁶

Seðlabanki Íslands gaf út reglur um verðtryggingu sparifjár og lánsfjár 21. júní 2001. Í þeim kemur fram að innlánsstofnunum sé aðeins heimilt að taka á móti sparifé gegn verðtryggingu ef innistæðan er bundin í 36 mánuði eða lengur. Verðbætur innstæðna á verðtryggðum innlánsreikningum eru reiknaðar með tvenns konar hætti. Lægsta innstæða í almanaks mánuði tekur breytingum skv. vísitölu neysluverðs, en inn og útborganir eru verðbættar innan mánaðarins með sérstökum verðbótum í formi vaxta, sem innlánsstofnanir auglýsa. Fyrsta dag hvers mánaðar skal höfuðstóll, sem staðið hefur óhreyfður sl. mánuð, hafa tekið sömu hlutfallslegu breytingu og verður þá á vísitölu neysluverðs, hvort sem breytingin er til hækkunar eða lækkunar. Innborgað fé ber sérstakar verðbætur frá innborgunardegi til næstu mánaðamóta, en þá leggjast þær við höfuðstólinn eftir vísitölufærslu. Útborgað fé ber á sama hátt sérstakar verðbætur frá síðustu mánaðamótum að útborgunardegi, sem leggjast við höfuðstól um næstu mánaðamót.

Verðtrygging útlána með ákvæði um að höfuðstóll miðist við vísitölu neysluverðs er aðeins heimil sé lánið til fimm ára hið minnsta. Höfuðstóll láns breytist í hlutfalli við breytingar á vísitölu neysluverðs frá grunnvísitölu til fyrsta gjalddaga og síðan í

³⁵ http://www.vr.is/Uploads/VR/utgefing_efni_vr/Verdtrygging%20fjarskuldbindinga.pdf

³⁶ <http://www.althingi.is/lagas/nuna/2001038.html>

hlutfalli við breytingar á vísitölunni milli gjalddaga. Skal höfuðstóll láns breytast á hverjum gjalddaga, áður en vextir og afborgun eru reiknuð út. Grunnvísitala skal vera sú vísitala sem í gildi er þegar lán er veitt, nema samningur eða aðli máls leiði til annars. Gjalddagar láns skulu allir vera á sama degi mánaðar, þannig að tímabilið milli gjalddaga teljist í heilum mánuðum. Á kvittunum skal jafnan gera nákvæma grein fyrir útreikningi greiðslu og áföllnum verðbótum.³⁷

Verðtryggð lán hafa á undanförunum árum verið í kringum 80-90% af heildarskuldum heimila en það hlutfall hefur þó minnkað að undanförunu í kjölfar þess að heimili eru í auknum mæli að breyta yfir í óverðtryggð lán vegna endurskipulagningu skulda.

Í töflu átta má sjá hvernig þróun verðtryggðra útlána samanborið við heildarútlán hefur verið síðastliðin misseri. Umrædd gögn eiga við innlánsstofnanir og önnur lánafyrirtæki, lífeyrissjóði, tryggingarfélög og Lánasjóð íslenskra námsmanna.

Tafla 8: Hlutfall verðtryggðra útlána af heildarútlánunum fjármálakerfisins.

Dagsetning	Heildarútlán	Verðtryggð útlán	Hlutfall verðtryggðra útlána
31.1.2010	3.531.412	1.659.004	47,0%
28.2.2010	3.508.223	1.657.035	47,2%
31.3.2010	3.453.881	1.677.324	48,6%
30.4.2010	3.449.630	1.686.755	48,9%
31.5.2010	3.432.897	1.698.242	49,5%
30.6.2010	3.443.197	1.722.725	50,0%
31.7.2010	3.354.920	1.712.975	51,1%
31.8.2010	3.354.766	1.701.313	50,7%
30.9.2010	3.316.413	1.697.956	51,2%
31.10.2010	3.336.650	1.697.811	50,9%
30.11.2010	3.368.542	1.714.004	50,9%
31.12.2010	3.373.796	1.697.886	50,3%
31.1.2011	3.399.687	1.728.089	50,8%
28.2.2011	3.371.955	1.698.095	50,4%
31.3.2011	3.335.126	1.708.465	51,2%
30.4.2011	3.330.629	1.734.950	52,1%
31.5.2011	3.275.887	1.734.280	52,9%
30.6.2011	3.274.045	1.734.734	53,0%

Heimild: Seðlabanki Íslands.

Sams konar töflur má sjá að neðan fyrir ofangreind fyrirtæki.

³⁷ <http://www.seðlabanki.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=3318>

Tafla 9: Hlutfall verðtryggðra útlána af heildarútlánnum innlánastofnana.

Dagsetning	Heildarútlán	Verðtryggð útlán	Hlutfall verðtryggðra útlána
31.1.2010	2.155.944	514.202	23,9%
28.2.2010	2.140.950	515.803	24,1%
31.3.2010	2.105.996	528.809	25,1%
30.4.2010	2.099.139	528.896	25,2%
31.5.2010	2.080.776	531.680	25,6%
30.6.2010	2.114.575	547.736	25,9%
31.7.2010	2.047.623	540.114	26,4%
31.8.2010	2.054.252	535.615	26,1%
30.9.2010	2.016.676	531.247	26,3%
31.10.2010	2.033.921	526.434	25,9%
30.11.2010	2.071.699	536.674	25,9%
31.12.2010	2.036.734	532.267	26,1%
31.1.2011	2.030.982	534.242	26,3%
28.2.2011	2.030.086	529.138	26,1%
31.3.2011	1.994.722	534.135	26,8%
30.4.2011	1.979.680	542.527	27,4%
31.5.2011	1.921.376	537.024	27,9%
30.6.2011	1.916.067	532.759	27,8%

Heimild: Seðlabanki Íslands.

Tafla 10: Hlutfall verðtryggðra útlána af heildarútlánnum ýmissa láanafyrirtækja.³⁸

Dagsetning	Heildarútlán	Verðtryggð útlán	Hlutfall verðtryggðra útlána
31.1.2010	1.040.446	824.118	79,2%
28.2.2010	1.032.253	821.275	79,6%
31.3.2010	1.012.019	827.258	81,7%
30.4.2010	1.009.593	831.608	82,4%
31.5.2010	1.011.508	840.281	83,1%
30.6.2010	988.688	848.730	85,8%
31.7.2010	969.618	847.667	87,4%
31.8.2010	963.996	841.864	87,3%
30.9.2010	964.020	842.981	87,4%
31.10.2010	964.166	844.231	87,6%
30.11.2010	959.042	849.866	88,6%
31.12.2010	1.003.506	840.547	83,8%
31.1.2011	1.024.068	863.337	84,3%
28.2.2011	999.721	840.193	84,0%
31.3.2011	996.669	843.604	84,6%
30.4.2011	1.001.795	855.887	85,4%
31.5.2011	1.004.726	859.746	85,6%
30.6.2011	1.007.121	863.086	85,7%

Heimild: Seðlabanki Íslands.

³⁸ Þar á meðal Íbúðalánasjóður.

Tafla 11: Hlutfall verðtryggðra útlána af heildarútlánnum tryggingarfélaga.

Dagsetning	Heildarútlán	Verðtryggð útlán	Hlutfall verðtryggðra útlána
31.1.2010	18.609	4.271	23,0%
28.2.2010	19.205	4.141	21,6%
31.3.2010	18.559	3.950	21,3%
30.4.2010	18.525	3.878	20,9%
31.5.2010	18.095	3.763	20,8%
30.6.2010	17.185	3.511	20,4%
31.7.2010	15.838	3.352	21,2%
31.8.2010	15.875	3.191	20,1%
30.9.2010	15.093	3.105	20,6%
31.10.2010	14.649	3.232	22,1%
30.11.2010	13.280	2.942	22,2%
31.12.2010	12.631	4.146	32,8%
31.1.2011	18.147	4.021	22,2%
28.2.2011	17.259	3.874	22,4%
31.3.2011	16.930	3.921	23,2%
30.4.2011	16.404	3.785	23,1%
31.5.2011	15.963	3.688	23,1%
30.6.2011	15.589	3.621	23,2%

Heimild: Seðlabanki Íslands.

Loks má svo sjá þróun verðtryggðra inn- og útlánavaxta síðustu misseri.³⁹

³⁹ <http://www.seðlabanki.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=2932>

Tafla 12: Þróun verðtryggðra inn- og útlánavaxta.

Ár	Mánuður	Meðalinnlánsvextir banka og sparisjóða (%)	Verðtryggð útlán (%)	
			Lægstu vextir	Hæstu vextir
2010	Janúar	0,8	4,80	12,20
	Febrúar	0,8	4,80	12,10
	Mars	0,8	4,80	12,10
	Apríl	0,8	4,80	12,00
	Mái	0,6	4,80	11,80
	Júní	0,6	4,80	11,50
	Júlí	0,4	4,80	11,30
	Ágúst	0,3	4,80	11,10
	September	0,3	4,80	11,10
	Október	0,2	4,80	11,00
	Nóvember	0,1	4,70	11,00
	Desember	0,1	4,70	11,00
2011	Janúar	0,1	4,70	11,00
	Febrúar	0,1	4,70	11,00
	Mars	0,1	4,70	11,00
	Apríl	0,1	4,70	11,00
	Mái	0,1	4,30	11,00
	Júní	0,1	4,30	11,00
Júlí	0,1	4,30	11,00	

Heimild: Seðlabanki Íslands.

